శ్రీ

సీతామనోహరము.

ఇది

కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్యునిచే

వ్రాయఁబడి

కర్రా వేంకటరత్నముచేఁ

బ్రకటింపఁబడియె.

రెండవ కూర్పు 1000 ప్రతులు.

రామమోహన ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు.

1916

[వెల రు 0—8-0

పీఠిక.

ఈప్రహసనంబునందలి కథ కేవలము కల్పితమగుటచేత నీగ్రంథము చదువరులకెట్లు రుచించునో తెలియరాకున్నది దీనిని రంగస్థలమందుఁ బ్రదర్శించుటకుఁగూడ నుపయోగించుకొనవచ్చును. ఈగ్రంథమందలినీతి "ఆడుపిల్లలను యుక్తవయస్సు వచ్చుదనుక నాపి వారివారి మనోభీప్సితప్రకారము వరునివిచారించి పెండ్లి సేయవలయు" నని తేలుచున్నది. ఇయ్యది ప్రస్తుత ప్రపంచమునకు మిక్కిలి యుపయోగకారియే యని తలంచెదను. ఈ గ్రంథమును బెజవాడ కాపురస్థులగు సామా భావనారాయణ, ప్రెసిడెంటు, ఆ. సు. సు. కంపెని, గారి సహాయప్రోత్సాహములవలన నేను వ్రాసితిని బెజవాడ గ్రామములోని ఆర్యబాల సుజనమనోరంజనీ సమాజమువారు ప్రేమతో నీకథను నాటకముగాఁ బ్రదర్శింపనున్నారు నాసాభరణమును కృతిపుటమున దగిలించినట్లు లుండునేమోయనునది ప్రదర్శనానంతరమునఁ గాని నిర్ణయింపఁజాల. ఏదియెట్లున్నను నీతిదాయక కథాయుక్తమగుట నీగ్రంథము చదువరులచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడుఁగావుత.

ఇట్లు బుధవిధేయుడు,

కాశినాధుని వీరమల్లయ్య,

గ్రంథకర్త.

ఇందు వచ్చు ప్రాతలు.

---

* పురుషులు *

1 సూత్రధారుడు	కథనడుపువాడు
2 వణిక్పతి	కథానాయికతండ్రి
3 సోమయ్య	వణిక్పతి కుమారుడు
4 విదూషకుడు	కథానాయకుని హితుడు
5 భుజంగరావు	కథానాయకుడు
6 ప్రథమద్వితీయులు	భటులు
7 రాజు	న్యాయాధిపతి
8 డంబాచారి, ఉత్తమరావు	వకీళ్ళు
9 రంగిసెట్టి	సాక్షి

స్త్రీలు

1 నటి	కథను నడుపునది
2 కమలాంబ	కథానాయికతల్లి
3 సీతారత్నము	నాయిక
4 రమణి, సువదన	చెలికత్తెలు

శ్రీ

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

చ॥ వనధిమథించుచోఁ బొడమి పర్వతరాజకుమారి కాంతనూ
జుని వశమైన లచ్చిని యశోవిధిఁ జేకొనయుద్ధమాడి గె
ల్చినదనుజారి యత్తరిని లీలగ మోహిని యాటఁగాంచి తా
వెనుకొనినట్టి శంకరుఁ డవిఘ్నముగాఁ మిముఁబ్రోచుఁగావుత॥

(నాంద్యంతమున నటీసూత్రధారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సూ—ప్రేయసీ నేడిచ్చోఁగూడిన యీసభాసదుల మనోభీష్టసూచకంబగు నాటకంబుఁ బ్రదర్శించుటకై ప్రయత్నించుచున్న నామనంబునకుదగినచరిత్రంబు తోఁచకున్నయది దీననీవు తోడ్పడవలయును

నటి—ఇంతకుమున్న నేనొక ప్రదర్శనానుకూలంబగు గ్రంథమునుజూచితిని. అయ్యది యేతత్పురీజనమనోహ్లాదకంబని తలంచెదను.

సూ—ఏదీ ఆపొత్తమునిటు తెమ్ము (తీసికొనిచూచి) దీనినిదివఱకు నేనునుజదివియుంటిని నిక్కముగానిది ప్రస్తుతప్రదర్శనానుకూలమయినదియే.

నటి—ఆర్య దీనినెవరు రచించిరో చూడనిండు.

సూ— కవిత్వశైలినిఁబట్టి తెలిసికొనఁ జాలవైతివా? తెల్పెదవినుము.

శా॥ అయ్యార్యాతాపులకర్తమైతనరు పద్యశ్రేణిసంధించి నే
ర్పయ్యారేయనఁగాశినాథకుల దుగ్ధాంభోధిచంద్రుండు లిం
గయ్యారాధ్యసుతుండు సజ్జనగణాహ్లాదుండు నా వీరమ
ల్లయ్యాఖ్యుండురచించెఁ బ్రేక్షకులకుల్లాసంబుఁగల్పింపఁగన్॥

నటి— ఇది నాటకలక్షణానుసారముగనున్నదా?

సూ— ఇప్పటి నాటకాదుల కాపట్టింపులు లేవు. ఇఁక నాలస్యముచేయక
ఋతువర్ణనము గావింపుము ప్రదర్శన మారంభింతము.

నటి — ఏఋతువునాశ్రయించి పాడవలయును?

సూ— సర్వజనామోదకరంబగు నీవసంతమునుగూర్చియే. ఇటువినుము.

చ॥ తనమదికింపుకాని పతిఁదండ్రిశిక్షింపఁగ నెంచు చోమనం
బునదిగులొంది పుష్పవనముంగ దరిచేరెడు కన్యకాతతిన్
గనుఁగొనిపిల్చుటో యనెడు కైవడిఁగోవెల లాప్పుచుండఁ గ్రో
యుని బదులాడుమానినుల కాశయ మొక్క వసంతకాలమే॥

నటి— నిజనుతామణులకయిష్టుఁడగు పతినివిధించు జనకులెంత మూఢ
చిత్తులు!

(తెరలో) ఎవరాయాక్షేపించుచున్నవారు?

సూ— చెలీ! తననెత్తిపొడుపుగా మాటలాడితిమని చీదరించుకొనుచు
వణిక్పతి వచ్చుచున్నాఁడు. మనముపోవుదముర మ్ము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతా మనోహరము.

ప్రథమాంకము.

(వణిక్పతియను నొకవృద్ధుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి — ఆ! ఎవరు నన్నాక్షేపించునది. అవును ఆక్షేపించ కేమి జగమును మాయుటకు మాకుడుదుంనా? లేక లేక యీవృద్ధాప్యమునఁ గలిగిన నాసంతానములో నొకరికేనియుఁ గార్యకరములఁ జేయనైతి. అందులో నాప్రథమకుమార్తెకు,

ఉ॥ పెండిలియీడువచ్చినను పెండిలిసేయకయుంటి, రేపటె
ల్లుండివరో భవంబయిన లోకవినింద్యము సేతురింటిలోఁ
గొండొకకారణంబునను గూతురుదల్లియు నిష్ప్రసిద్ధమై
యుండిన యట్టెమేనరిక మొల్లరుకార్యమదెట్లుసాగునో॥

నాతోఁబుట్టువు తనకుమారునకు నాబిడ్డనిచ్చి వివాహముసేయుమనియు లేకున్న మనసంబంధమింతటితో నంతరించిపోవుననియుఁ బలుమారులు నాతోఁ జెప్పుకొని కంటఁదడిపెట్టుకొనుటనుజూచి వారిపే దరికమును గుణ్ణవాని విరూపసౌందర్యగుణములును విచారింపకయే నే నంగీకరింతునని మాయాఁడువారు నన్ను మందలింపఁ బ్రయత్నించు చుండిరి.

తే॥ గీ॥ తెలివిగలయట్టివాఁడైన తెల్విహీనుఁ
డయిన మేనల్లునకొసంగు న్యాయమొకటి
మొదటినుండియు కులమందు ముఖ్యమయ్యె
దానినేడెట్లుతప్పింతు ధనముకొఱకు॥

పోనిమ్ము. ఎటులయిన స్వతంత్రించి చేయుదమన్నను,

తే॥ గీ॥ ఆఁడువారలమాటల నవలఁబెట్టి
పనులు నెరవేర్చు శక్తి మహావర్ణమునకు
సాగనేరదు కాని యీసమయమందు
నాకుతప్పకవచ్చె కన్యకనుగూర్చి॥

ఏమి సేయుటకును దరియు తెల్పును తోఁచకున్నయది. ఇచ్చిననింటిలోనిపోరు ఘనమగును. ఈకున్న మత్స్యహోదరి కంటనీరు బెట్టుకొనును ఉపరిపరమార్థహానియు సంభవించును

ఉ॥ ఐననుబిల్చి నాసుదతికంతయు జెప్పి మనంబుద్రిప్పి సం
ధానము సేయగావలయు దైవముకూడననుగ్రహించి నా
చానను దానొడంబఱచి సర్వవిధంబుల మేనయల్లుఁడే
దీనిని బెండ్లియాడుటకు దివ్యముహూర్తముగూర్పమేలగున్.

(తిరిగిచూచి) అదిగో! అనుకొననప్పటికే నాభార్యకూడనిటు వచ్చున్నది. కొంచెము నెమ్మదిఁగా జెప్పినచో వినకమానునా? మేనల్లునకు పిల్లనిచ్చు వారికి పుణ్యలోకగతులు గలుగునందురు భూమియందుఁ బుట్టినవిమ్మట పుణ్యలోకగతులకుఁ బ్రయత్నింపనివారుందురా? కావునఁ దప్పక యొప్పుకొనునని తోఁచెడిని.

(వణిక్పతిభార్యయగు కమలాంబ ప్రవేశించుచున్నది)

కమ — (ప్రవేశించి తనలో) నామోహనాంగుని ముఖారవిందము దీర్ఘాలోచనభావమును బొడసూపుచున్నది. దేనినిఁగూర్చియో యుండునో. ఏముండఁగలదు. కుఱ్ఱదాని వివాహమును గూర్చియే చింతించుచుండబోలు అయినను గనుఁగొందము (సమీపించి ప్రకాశముగా) నాథా! మీ రేదియో గాఢాలోచన సేయుచున్నట్లు ముఖభావము తెల్పుచున్నది. నేను వినఁదగియుంటినేని సెలవిండు.

వణి — (తనలో) అడిగినప్పుడే చెప్పినచో నంగీకరించునేమో! (ప్రకాశముగా) ఏమియును లేదు నీకుఁ దెలియని దేమున్నది.

కమ— విస్పష్టముగాఁ జెప్పనిదే తెలిసికొనఁజాలునంత తెలివినాకు లేదని మీరెఱుఁగరా?

వణి— నీచమత్కారవచనములకేమి లే. అయినను దెల్పెదను వినుము.

మ॥ చెలియా! పుత్రికిఁ బెండ్లియాడనగుట నీచేతం బెఱుంగుంగదా
యలివేణి! మన మేనయల్లునకు నీయక్క సౌఖ్యంబుల్ జెందు స
ల్లలితుండాతఁడు వానికిచ్చినను నుల్లంబారఁగా సౌఖ్యముల్
తలిదండ్రుల్గని పుణ్యలోకమున నిత్యశ్రేయముల్గాంచెడిన్.

కమ— (తనలో) ఈయనగారికి మొదటినుండియు నీవివాహవిషయాలోచనయే. శరీరదార్ఢ్యమును కూడ సంభవింపజేసినది పోనిమ్ము. మేనల్లునకిచ్చుట కంగీకరింతమన్న వారిస్థితిగతులు కన్నులారఁజూచుచు నిష్కారణము పిల్లగొంతుకోయుటకు నామనమియ్యకొనకుండె. ఈసంగతి చెప్పిన నిప్పటియీయన మనోవ్యథమఱింత వృద్ధికాఁగలదు. ఏమేనియగుఁగాక. (ప్రకాశముగా) మనోనాయకా! మీరు చెప్పినమాట వాస్తవమే. ఏదేనిఁదగు సంబంధముచూచుకొని శీఘ్రముగా వివాహము సేయుట యత్యావశ్యకము. జాగుచేసిన సాటివారిలోఁ దలవంపులు ఘటిల్లును.

వణి— (తనలో) మేనరికమిచ్చుట కిష్టములేదనుమాటమిక్కిలి గంభీరముగా వెలిఁబుచ్చినదే! వాగ్గుంభనకు స్త్రీజనములే ప్రథమగణ్యలు (ప్రకాశముగా) తగినసంబంధము కుదిరియేయున్నదికదా!

కమ— ఏదీ?

వణి— మేనరికము.

కమ— మేనరికమా? తగినసంబంధమే ఇదియొకటియేనా? యింకేదైన నాలోచించియుంటిరా?

వణి—నాయభిప్రాయము గట్టిగా వానికీవలయుననియే.

తే॥ గీ॥ నీయభిప్రాయమును జెప్పు నీరజాక్షి
జాగుసేయుటమనకుఁ గర్జంబుకాదు

అనతికాలంబునను వివాహంబుసేయ
వలయు నీడువచ్చినపిల్ల నిలుపఁదగదు॥

కమ— వారిదరిద్రదేవత మనయమ్మాయినెత్తినఁగూడఁ దాండవమా డుచుఁ గూటికిగుడ్డకు మొగమువాయు నట్లొనరింపవలయునని యా మీయభిప్రాయము. బాగుగనేయున్నది.

వణి— ఆ! నీమాటలకేమిలే,

— తే॥ గీ॥ ద్రవ్యమునకేమి మనకున్నదానిలోనె
వారుకూడనుదినుచుందురు వలయునేని.
దోడబుట్టిన దానిని దుఃఖపెట్టి
పరులకిచ్చిన ఫలమేమి పంకజాక్షి.

కమ—తోడబుట్టినదాని దుఃఖము తీర్చుటకుఁ గడుపునఁ బుట్టినదానిని వంతఁగుడిపెదరా యేమి? ముందాలోచనలేక మీతండ్రిగారు మీతోఁబుట్టువును బేదలకిచ్చుటచేతనేకదా యామె విచారమును మీరు తీర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుట సంభవించినది. మీరునట్టిపని యేకావించి ముక్కుపచ్చలారని మన చిన్నికుమారునకు నిట్టికష్టములే కల్పించెదరు కాఁబోలు ఇది నాకిష్టము లేదు మఱియొక సంబంధము చూడుఁడు.

వణి—బాగుగాఁజెప్పితివి దానిభారము మనమేమి మోయుచున్నాము? దానికొమరుఁడు మాత్రము మన పిల్లలయట్టివాఁడు కాడా? వాని కార్యకరముల విషయమై మనమాలోచించుట తప్పిదమా?

కమ—తప్పితమే అన్నవస్త్రములకు లేక యల్లాడువాని మెడకొక గుదియబండ గట్టినట్లు భార్యాపోష్యమునుగూడ నొప్పగించుట యుచితమా.

వణి—నీయుక్తి నాకంత సమంజసముగాఁ గనుపట్టుటలేదు భార్యను బోషించుకొనఁజాలని యంతయసమర్థులుందురా? ఏమైనను సరే యీ చిన్నదానిని వానికేయిచ్చి పెండ్లిచేసెదను.

కమ—అట్లుసేయుటవలని నష్టము నాకొకటియుఁ మీకొకటియు గాఁ

దు. ఉభయులకును సమానమే ఈ సంబంధమును జేసికొనుట యందు మనపిల్లదానికిఁగూడ బొత్తుగా నిష్టములేదు. అననుకూల దాంపత్యమువలన ముప్పును నప్రతిష్ఠయుఁగూడ సంప్రాప్తము కాగలదు. ఈడువచ్చినపిల్ల కయిష్టుడగు వరునినంటగట్టుట యుచితంబు కాదు. పిల్లదానినిఁ బిలిచిమీరును గనుఁగొనుఁడు. ఈచుట్టరికము కూడదని మనసోముఁడుకూడ పలుమారులు ముచ్చటించి యున్నాఁడు.

వణి— నీమాటలునాకుఁ గడునాశ్చర్యమును బుట్టించు చున్నవి.

తే॥ గీ॥ లోకమందుననెవరేని నీకునిష్ట
మా యటంచును బిల్లలనడిగిపెండ్లి
సేయువిధమునగంటిమే చిఱుతగతిత
లరయునేర్తురె నిజమనోహరుల నెపుడు॥

కమ—ఇంటిలోఁ దల్లిపిల్లల కెవరికిని నిష్టము లేనపుడు పరమస్వతంత్రులముగ దాయని మీయిచ్చవచ్చినట్లు గొంతును గోయనెంచుట మీకుమాత్రము మహాగౌరవము కాఁబోలును! కడుపునఁ బుట్టిన పిల్లల సేమమారయనివారు లోకములో మీరుతప్ప యింకెవరును గానఁబడరు.

వణి —(తనలో) ఈమెకు నిజముగా కోపమువచ్చినట్లున్నది. పాపము! యీపెచెప్పెడిమాటలన్నియు సహేతుకములుగా నున్నను పరమార్థాని సంభవించునేమోయను భయముచేతను జెలియలిపై ప్రేమచేతను నామనసున జొరకున్నయవి కావున సామవచనంబులచేతనే ఈచాననొప్పించి కార్యముసానుకూలపరచెద (ప్రకాశముగా) ఓ కాంతామణీ! నీవును దెలియని మూఢురాలివలెఁ గోపించెదవేల? ఇటువినుము,

చ॥ ఘనతరపాపహేతుకము గాదిలియల్లునకీయకుండ నే
ధనికునకో యొసంగుటది తద్దయునక్రమకార్యమందునుఱ
వనరుహపత్రనేత్ర పెఱవారలకిచ్చిన నేమిలాభ మ
ల్లునకునొసంగుటేజగతిలో ఘనకార్యము మానినీమణీ॥

కావున,

తే॥ గీ॥ కుఱ్ఱవానినిఁగూడను గొంతయడిగి
కార్యనిశ్చయమును సేయఁ గడఁగవలయు
నెన్ని కార్యమ్ములున్నను సన్నుతాంగి
వానిబిలిపింపుమిపుడు సత్వరము గాను॥

కమ— ఈగోడవనాకేల? నేనబోయి పిల్లవానినిఁబంపెదను. మీరిరువురు నాలోచించి కార్యనిశ్చయము జేసికొనుఁడు.

వణి— మంచిది నీవట్లుసేయుము

కమ— (నిష్క్రమించుచున్నది)

వణి— ఈబాంధవ్యమునుగూర్చి వీరికింత పట్టుదలతగునా? పేదలఃకదా వీరుసెప్పెడి యభ్యంతరము కలిమిలేములు కాపురము సేయునా? బండులోడలునుగా వచ్చు నోడలుబండ్లునుగా వచ్చును ఇదికాక కురీపియందురేమో, యాసంశయమును దీర్చుటకు వాఁడౌషధము సేవించుచునేయున్నాఁడు కదా! అయినను గుఱ్ఱవాఁడేమి సెప్పునో కనుఁగొందము (తిరిగిచూచి) అడుగోవచ్చుచున్నాఁడు.

(సోముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సోము— (ప్రవేశించి) తండ్రీనమస్కారము నన్నేటికిఁబిలిపించితిరి?

వణి— నాయనారమ్ము కూరుచుండుము నీతోనొక్కవిషయంబున నాలోచించుటకునై పిలిచితిని సావధానముగా వినుము.

సోము- (తనలో) మాతల్లిగారు నాతోనంతయుఁ జెప్పియేపంపినదికదా ఆవిషయముచే మరలముచ్చటించును యీసందర్భములో నమ్మగారి యభిప్రాయమే సమంజసముగానున్నది. అయినను దండ్రిగారేమి చెప్పుదురోగనుగొందము (ప్రకాశముగా) జనకా సెలవిండు.

వణి— (తనలో) వీనికంతయుఁ తల్లినూరిపోసియే యుండును అయినను జెప్పిచూతము (ప్రకాశముగా)

మ॥ తనయా నీసహోదరీమణిని సీతారత్నముఁ బావరా
మునకున్వేడ్కనొసంగి పెండ్లిసలుపన్ మోదంబుగన్నెన్నదిన్

మనమారీతిని సంప్రతించుటకు మామా తన్నినుం బిల్చితిఁ
జనుమార్గంబును నిశ్చయింపుము కులాచారంబు పోకుండఁగన్॥

సోము—(తనలో) విన్నదానికంటె నధికమగు సంగతు లేవియును లేవు. ఈయనకు మేనల్లునకే యీవలెనన్న పట్టుదలయేల కలిగినదో తోఁచకున్నది ఇట్లనిచూచెదను (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ తండ్రినియమించు విధినన్యథాకరింపఁ
దప్పటంచును దెలిసియుఁ జెప్పుచుంటి
నీడువచ్చినపిల్లల యిష్టవిధిని
జరుపఁబూనుట కర్జంబు జనకమనకు॥

వణి— (తనలో) అహా అనుకొనినంతయు జరిగినది తనయిష్టమునంతయు వీనిఁగూడ నూరిపోసియేపంపినది యించుకకోపగించి చూచెదను. ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఓరిమూర్ఖుఁడమితిమీరి నోరికెట్లు
వచ్చునట్లాడుచుంటివా భయమువిడిచి
సంప్రతింపుగ నడిగినఁజలముమిగిలి
యుద్ధదిద్దంబులాడెదవా ఖలుండ॥

సోము—(తనలో) అయ్యోనాజనకుఁడు నన్నునిష్కారణముగఁగోపగింపబూనినాఁడే యీయనగారిపద్ధతి నాకుఁదెలిసినప్పటి నుండియు నింతే తాఁబట్టినకుందేటికి మూడేకాళ్ళనుటయే కాని యాలోచనమెంతమాత్రమును లేదు. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ కోపగింపకుమయ్యనేఁ కుట్టిదాని
నడిగివచియింతునింకొక్క మాటమునకు
జనకయాలోనవేలొక్క పనినిఁజూచు
కొనుడుతొందర పడఁగార్యమునకుమేలె॥

వణి— (కోపముతో) కుట్టివానినడిగిన విమ్మటఁ జెప్పెదవా నీయిష్టమును నీవారి యిష్టమును లేనిచో నేనీకార్యమును సేయఁజాలనేమి? విలిని యడిగితినికదాయని విఱ్ఱవీగుచున్నారు కాఁబోలును కానిం

డు. మీరలెట్లడ్డగలరో చూచెదను గాక.

సోము-(తనలో) అయ్యో! యీయనకీ దురాగ్రహమేలొకో ముందు వెనుకలు నించుకయు నాలోచింపకున్నాఁడే యిట్లగుగాక (ప్రకాశముగా) తండ్రీ మీ ప్రయత్నమును గాదనఁజాలువారెవరు? పెండ్లియైనపిమ్మట యావజ్జీవమును మగనిదాస్యములో నుండవలసినదికనుక నాసహోదరి యభిమతమును గూడఁ దెలిసికొని వచియింతునంటిని యిందేమి తప్పిదమున్నది.

వణి—తప్పిదమేమియును లేదు లెమ్ము.

క॥ ఏమైనను మేనల్లున
కేమగువనీయ నిశ్చయించితిమీరల్
భామామణి యొప్పునటుల్
సామంబునఁ జెప్పిరందు చయ్యనసిటకున్॥

సోము-మీరు నిశ్చయించిన పిమ్మట నేనడిగి చెప్పవలసిన దేముండును. చెప్పినదానిని సరియయిన యాలోచనలోఁ బెట్టనప్పుడు నేనేమి సేయగలను. అననుకూల దాంపత్యము కులమును జెడఁగొట్టుననుట మీరెఱుంగనిది కాదు. తక్కినకులముల మాట యెట్లున్నను మనకులపువనితలలో నేకారణముచేత నేమి చెడునడవడి కలవారరుదు అట్టియెడ,

క॥ అరసియు నరయక యీగతి
జిలుతెఁపుఁ బంతిమునకూని సెట్టికొలమ్మున్
జెలుపఁదలంచుట తగవే
గతితలసాహసముచేతు కల్పింపదొక్కో॥

వణి—నీమాత్రము నాకాలోచన లేకపోలేదు తెలిసియుఁ దెలియని నీప్రసంగమును విస్తరింపకుము నేను గార్యాంతరమునకుఁ బోయి వచ్చునప్పటికి యంతయును సిద్ధముచేసి యుంచుము. రేపటియష్టమీ బుధవారమునాడు మంచిసుముహూర్తము కలదని మనపురోహితుఁడు నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు విచారించి వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సోము—అకటా పూర్వకాలపు హిందూమతోద్ధారకులు బాల్యవివాహములును వధూవరుల యిర్వురి యిష్టమును విచారించక తలిదండ్రుల యిష్టానుసారము గావించు వివాహములును జేయవచ్చునని నియమించుట ప్రస్తుతకాలమునకు మిక్కిల విపరీతమయి పరిణమించినది. అట్లుజరుపుచుండుట చేత నేకదా,

చ॥ సరసిజనేత్రులందు వ్యభిచారము హెచ్చె తటస్థమైనచో
పరులనుగాసివెట్టె బలవన్మరణంబులఁ గాంచగల్గు ని
ర్వరకు నయిష్టమైనపుడు భూమినివింతలు పుట్టుటన్న న
చ్చెరువగు నే గ్రహింపకిటు శీలముబాపుట యుక్తమౌనొకో॥

అయినను జిన్నవాఁడనగు నేనేమిసేయఁగలను నిష్కారణముగా నాతండ్రిగారు నన్నాదరముచేసి యుండిరి. ఇప్పటికయినను పెద్దలందరు నొక్కమాట ననుకొని ప్రస్తుతపరిపంచస్థితికిఁ దగినట్లు వివాహములు గావించినచో నెంతబాగుగానుండును (తిరిగిచూచి) అదుగో మాయమ్మయు నాసహోదరియు నిటువచ్చుచున్నారు. ఏమాలోచించుకొనిరో తెలిసికొనియెదను.

(కమలాంబయు నామెకూతురు సీతారత్నమును ప్రవేశించుచున్నారు.)

సోము--అమ్మా నాన్న గారు కొండొకకార్యమునకయి యవలకుఁబోయినారు తానుతిరిగివచ్చునప్పటికి మనముప్వురము నాలోచించి ఆయన యిష్టానుసారము గాజరుపుటకు సిద్ధముగానుండవలయునట అమ్మాయితో నిదియంతయుఁ జెప్పితివా?

కమ—ఆ! నేను చెప్పడమయినది. నీవుకూడచెప్పి లేదనిపించుకొనుము.

సోము—(తనలో) జనకునాజ్ఞ నిర్వహించక తప్పదుగదా నావిధిప్రకారము నేను చెప్పిచూచెదను. (ప్రకాశముగా)

కమాచిరాగము-ఆటతాళము.

(బాలరావేమట్టు)

చాననిన్ను మేనబావకు సలలితంబుగ పెండ్లిసేయఁగ।
జనకుమనమున నిశ్చయించెను సమ్మతింతువె చెలియలా॥ చాన

సీత—అన్న నన్ను ఖిన్న జేయఁగఁగన్న తండ్రికి గలిగెఁగా।
ఇన్ని యేటికినన్నతని కీయన్న నుడిసెద విన్నవింపుము॥ అన్న

సోము—ఎవరుసెప్పిన చెవినిఁ బెట్టఁడు యువతినీదగు కర్మవశమున
నవసరంబుగ నెవియుఁజూడక కువలయాక్షి రోకోప మొందుచు

సీత—ముందు వెనుకలజూడనెంచకఁ ముందుఁడైన వానికినొసంగిన।
నెంచునో యే వేళనో నాయిందుశేఖర లోకమే గద॥ అన్న

సోము—జనకునానతిమీరఁ బోకు మువనితదుగ ఁతిగ ల్గెడుఁ ।
జనన మొందగఁ జేయు వేళను వనజనేత్రుడు వ్రాయు రీతిని॥ చాన

సీత—విధివశంబునఁ బృథివిలోబడి యధమవిధమును గూర్చిచింతిల।
వృథయకాకెటు మనలకుమనోరథముతీరునుసోదరా॥ అన్న

సోము—(తనలో) అకటా! ఈమెమనోనిశ్చయము కడు లెస్సగానున్నదే! నాతండ్రిగారికిని నాచెలియలికినిఁగల పరస్పర భేదాభిప్రాయములను బట్టిచూడ దురంతమగునొకయల్లరిపుట్టునని తోఁచుచున్నది. నాశక్తికొలఁదిని ప్రయత్నించి యీమెయొక్క యభిప్రాయమునుఁ మార్పజూచెదను (ప్రకాశముగా) అమ్మాయి (ప్రతికూలుటనభినయించుచు)

తే॥గీ॥ ఆడువారికిస్వాతంత్ర్యమన్నమాట
సున్నయనినీవెరుంగవే చిన్ని చెల్లి
తండ్రిమాటనుమీరుట తగవుకాదు
చదువుకొన్నట్టినీబోటి సుదతికెపుడు॥

సీతా—అన్నా! నీవుకూడ నిష్కారణముగా నన్నుకోపగింపనెంచితివా?

చ॥ వనితకుఁబుట్టువాదిపదివత్సరముల్పయి మీరుదాఁక త
జ్జననికిఁదండ్రికిన్వడఁకు చందముపై మృతినొందుదాఁక భ
ర్తనుమఱిపుత్రులఁగనినఁదద్దయుభీతిలుచుండుచందముఁ
వనజభవుండువ్రాయుటది పాక్షికవృత్తియుకాకన్యాయమే॥

కన్నతలిదండ్రులుగాని చేసికొనినభర్తగాని కడుపునపుట్టినబిడ్డలుగాని యాఁడుదానికేడుగడగానుండి వారికనుకూలమగు విషయములనన్నిటిని చారించి నెఱస్తవేరని యేకదా స్త్రీలకస్వాతంత్ర్యమును నియ

మించినది. తద్భిన్నాచరణులైన జననీజనక భర్తృపుత్రాదులకు కాంతాజనములు మాత్రమేల లోఁబడవలయును?

సోము — అమ్మాయి! తండ్రిగారు మాత్రము నీకేమియుపకారము చేయబూనినారు? నిష్కారణముగ నేలతర్కించెదవు.

సీతా — అన్నా? ఇంకేమి చేయవలయును. ఇట్టి ప్రయత్నములు చేతనే కదా లోకములోని స్త్రీసంఘములో ననేకులకు దుర్వారమగు దుర్గతులు సంభవించుచున్నవి.

సోము — ఎందువలన?

సీతా — ఎందువల్లననియా? ఇటువినుము.

తే॥ గీ॥ మగువకిష్టంబు లేనట్టి మగనిఁ దెచ్చి
పెండ్లి సేయుటచేతనే బిసరుహాక్షు
లందుఁ బెక్కురు గుణహీనలగుచు వ్యభిచ
రించి శీలంబు పాడొనరించుచుందు॥

శా॥ ఈడుం జోడయి యొండొరుల్ వలచి స్నేహేచ్ఛఁ బెండ్లాడినన్
గూడుం గుడ్డకు లోపముండక మహోత్సాహంబుగా దంపతుల్
క్రీడల్ సల్పుచు గాఢమౌ వలపునన్ రేలుంబవల్ బుచ్చుచో
బాడుంబుద్ధులు పుట్టునే పడతులవ్యక్తంబుగా నుందురే॥

ఆఁడుపిల్లల బాధ్యత వహించినప్పుడు జననీజనకులి వియన్నియు స్వయముగా నాలోచించుటే విధ్యుక్తము కానిచో వారి నిర్ణయములు పుత్రికలచే నెట్లంగీకరింపఁబడును.

క్షమ — నాముద్దుపట్టీ! నీమురిపెమును జెల్లించుటకేగదా నీతండ్రిగారీ ప్రయత్నమునకుఁ బూనియున్నది. నీమంచిచెడుగుల నాయనమాత్రము విచారింపకుందురా.

సీతా — (తనలో) తండ్రిగారొనర్పఁ బూనినది తనకయిష్టమైనను భర్త్రతిరస్కారమునకు వెరచి పైకూరకిట్లనుచున్నది. (ప్రకాశముగా.)

శా॥ అమ్మా మీసుతవిన్నపంబొకటి న్యాయంబైన సద్బుద్ధిఁ జే
కొమ్మా సుందరవిగ్రహుండగుచు నాకుం జోడునౌ వానికీ

విమ్మా మేనరికంబటంచు మనసు నిట్టేటం బడఁ ద్రోయమో
దమ్మా నాకు సుఖోదయమ్మునకుఁ గాదా పెండ్లిగావించుటల్॥

తే॥ గీ॥ అమ్మ నవమాసములుమోసి నట్టినీవు
దయను విడనాడినావె నాతండ్రివలెనె
మీకు నిర్వ్యరకును గాని నాకుభూమి
పైన మనియున్న నొక్కింత ఫలముగలదె॥

క॥ ఆజన్మాంతము పతి కే
యోజఁదగు సేవసేతు నొల్లమికతనన్
నాజన్మంబిటు దుఃఖపుఁ
భాజనముగ సేయమీకుఁ బాపముగాదే॥

(బేహాగ్ రాగము—ఏకతాళము.)
(భూపతెమాపరితాపముదీరిచి మట్టు)

సోమ—సోదరినీదగు వాదములనువిడి। సాదరమున సమ్మోదముగనుమా
కాదనని కేదయినా। రాఁదగు లాభము కనఁబడఁజాలదు॥ సో॥

సీతా—ఏటికిబూటకి మీగతిచేసెదు। తేటతెల్లముగఁ దెలిసియుమో
మోటమునన్। మాటవినన్। జేటగుసోదర చెప్పకుమీయెడ॥ సే॥

సో—ఈయెడనాయన చేయుటమానడు। చేయుసుపాయము చెల్లదుసుమ్మీ
దాయలలో హేయముగాదా! యో చెల్లెలతప్పకవినుమా॥

సీ—అనయము వసితలకనపాయమ్మగు। పసిబూనుట యేఘనమగుఁగాకెట్లు
తనదగువర్తనమునుమా। ననిచోఁ గాఁదగుపని మాచెదపై॥

వణి—(ప్రవేశించి తనలో) ఓహో మా సీతారత్నముమాటలు బహు కఠినముగానున్నవే. ఆపెకీసంబంధము బొత్తుగా నిష్టము లేదనుటయే నిక్కముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను స్వయముగా నేను బోయి నాలుగువేలరూకలు నగలక్రింద నిచ్చునట్లు తేర్పఱచి మాట యిచ్చివచ్చితినిగదా! తప్పుటెట్లు? వీరిసంభాషణ విననట్లే నటించి కర్తవ్యమును దెల్పెద. (ప్రకాశముగా) కుమారా! సంబంధ

ము నిశ్చయించుకొనివచ్చితిని. కట్టుబొట్టులన్నియు మన కనుకూలముగానే కుదిరినవి.

చ॥ అనువుగ జేసివచ్చితి సహస్రచతుష్టయ రూప్యముల్ నగల్
మనకొకచీరలైదు మరియుంగళహారతి పళ్ళెరంబునం
దున శతరూప్యముల్ పయిచతుర్థగుర్రు నడవళ్ళ క్రిందమా
కెనిమిదివందలేర్పడి యీ బహుళాష్టమి లగ్నముంచితిన్॥

తే॥ గీ॥ మనప్రయత్నంబులన్నియు మనము చేసి
కొనుట యావశ్యకంబయ్యెఁ గోమిరిఁ బెండ్లి
కూతు జేయింపు మెల్లుండి గుమతగముగ
నలరి తరలివచ్చెదరు వియ్యాలవారు॥

కావున నీవు తత్క్షణంబ ముద్రాలయమున కేగి శుభపత్రికల నచ్చొత్తించి బంధువులందఱికిఁ బంపి యాహ్వానయుపఱుపుము.

సో—తండ్రీ చిత్తము సెలవుగైకొనెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వణి—కాంతామణీ! నీవు కడుజాగరూకురాలవై పనిబాగులవారిచే ప్రయ్నమంతయు సిద్ధముసేయింపుము. కార్య నిర్వాహకమంతయు నీవలననే కాఁదగినది ప్రతిష్ఠా ప్రతిష్టలు మననెత్తిపైబడును. నీవిక తడయకపొమ్ము.

కమ—నాథా! మీయభీష్టమున కన్యథాకరింపువారెవరు. (నిష్క్రమించును.)

సీతా—(తనలో) నాయభిప్రాయము జనకునిచెవినిగూడ బడవైచియుంచుట యుక్తమనితోఁచెడిని (ప్రకాశముగా.)

తోడిరాగము ఏకతాళము.

(మేర కాదు నా మనవిని వినుమ మట్టు.)

మేనరిక మీకొనకుముజనకా
మనోంబుజమ్మున బూనకకిశుక॥ మేన॥
నా మనంబునందువలవని పూరుషునకు
నన్నొసంగుటన్న మీకు గన్నతండ్రిలక్షణంబ॥ మేన॥

వణి—(తనలో) ఓహో! ఈమె తనయభిమతంబును నాకుఁగూడ దెలుప సాహసించినదే. ఇందున కెడమీయఁగూడదు. (ప్రకాశముగా) ఛీ నిర్భాగ్యురాలా సిగ్గునువిడనాడి నాతోఁగూడ నడ్డదిడ్డముల జెప్పుచుంటివా చాలునిక నోరుమూయుము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సీతా—అకటా! కన్నతండ్రిఁగదా యని నాయభిమతమును జెప్పికొనబోవసహజమునకుమించిన కాఠిన్యమునువహించి నాజనకుండు చీదరించుకొనుచు నావలకుఁబోయె ఇకనా మొరాలకించువారెవరు భూమియందున సృష్టించునవుడా స్రష్టనానొసటనెట్టువ్రాసెనో యట్లుజరుగును నేను చింతించినఫలమేమి నాయిష్టదైవంబగు శంకరునిగూర్చి ఇంచుక ప్రార్థించుకొనెదను.

(తోడిరాగము ఏకతాళము.)

(శంకరాబ్రోవరామట్టు.)

ఈశ్వరా కావరా।
నామనోరథంబుదీర్ప రారావేగ ॥నీశ్వ॥
అనయంబునిన్నునే మనమందునెంచెద।
ఘనముగబ్రోవర కామాంతకా వేగ ॥నీశ్వ॥
నన్నొక్కమూర్ఖునిమెడఁ గట్టజూచెడు।
జనకునెమ్మనంబు మరలింపరావేగ ॥నీశ్వ॥

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచితసీతామనోహరనాట
కంబున ప్రథమాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

ద్వితీయాంకము.

(విష్కంభము.)

(రమణి, సువదనలను నిద్దరు చెలికత్తెలు ప్రవేశించుచున్నారు)

రమ — సఖీ; మనసీతారత్నము పెండ్లిచేసికొనననిబిఱ్ఱబిగిసి చివఱకు మేనబావగారినే కట్టుకొన్నదే మొదటనే బెట్టుసేయకయున్నచో గౌరవముగా నుండెడిదీనుమా!

సువ - ఆమె కిప్పుడుమాత్రము గౌరవహాని యేమి సంభవించినది? ఆమె పట్టుదలకేమియు భంగము కలుగనే లేదు.

రమ- భంగముకలుగలేదా: బాగాయె నీపలుకులు మిక్కిలి వింతగానున్నవే. పెండ్లికిని మొన్న గర్భాధానమునకునుగూడ పేరంటము చేసిన నీకు మఱితప్పుచున్నదా యేమి?

సువ—పెండ్లియైనంతమాత్రముననే యాతురూవి పెనిమిటియైనాడనుకొంటివా యేమి?

రమ —ఏలకాడు? ఎట్టివాఁడగును?

సువ--సీతారత్నమతనిని మనస్సాక్షిగా వరింపకుండుటచే నతఁడు భర్త కాఁడు కన్యాపురుషులిరువురును పరస్పరానురాగము కలవారయియుండి యొండొరుల వరించునపుడు భార్యాభర్తలగుదురు స్వయంవరముకానిచో యితరులు బలాత్కారముగ వేడుకలుగావించుకొన్నంతమాత్రమున నది పెండ్లియగునా? అట్టిస్త్రీపురుషులు దంపతులగుదురా.

రమ—దంపతులేకానిచో సీతారత్నము గర్భాదాన వైభవమునకెట్లొడబడినది?

సువ — అదియును బూటకమే ఆగ్రాడు కల్పితభర్తయగు సీతాపతికిఁ బరాభవముతప్ప మఱేమియుఁగాలేదు.

రమ — చెలీ! యీచరిత్రము కడునద్భుతముగా నున్నది సుమీ! ఎటువంటి పరాభవము జరిగినది?

సువ — అభిషేకముహూర్తమునాఁడు తల్లి మొదలగు స్త్రీజనముల ప్రేరణముచేఁ గొందఱు స్త్రీలు పట్టి బలవంతముగా సీతారత్నముగదిలోనికిఁ ద్రోయఁబడిన పిమ్మటఁ గవాటమును మఱియొక కాంతారత్నము బంధించినది.

రమ — తరువాత నేమిజరిగినది?

సువ — మన చెలికత్తె లోపలికిఁబోయి నిజమనోహర సంయోగావాప్తి కొఱకయి పూనికతోఁ బరమేశ్వరునిఁగూర్చి ధ్యానించుచు యోగముద్రధరించి యొకమూల గూర్చుండెను. అప్పుడా నిరర్థక పురుషుఁడు సీతారత్నముయొక్క యసమాన యోగినీవేషమును గాంచి మనంబున నచ్చెరువొంది సాగిలి సాదాక్రాంతుడై యంతటి నుండియు నామె ప్రశంసయే తలపెట్టక కొంతొకగదిలోఁ దనగుట్టు బయల్పడకుండునటుల నిద్రించుచుఁ గాలము గడుపుచున్నాఁడట.

రమ — ఇదంతయు నీకెవరుచెప్పిరి? యీయుదంతమంతయును నమ్ముటకు శక్యము గాకున్నదే!

సువ — నీయట్టి మూర్ఖురాండ్ర కిటులనే కనఁబడుచుండును లెమ్ము. ఇదినాతో మన సీతారత్నమే రహస్యముగాఁ జెప్పినది. మరల నెవ్వరితో ననకుసుమీ?

రమ — లేదు నీతోడు. నిజముగాఁజెప్పను కాని నిజమనోహరసంయోగావ్యాప్తికొఱకంటివే యానిజమనోహరుడెవఁడు?

సువ — అతఁడు మనభుజంగరావే.

రమ — అటులనా? వారిరువురికి నీకును జోడును జక్కఁగా సరిపోయినది. కాని వారికి సంయోగ మెట్లుసంభవింపగలదు.

సువ — దానికిఁదగునేర్పాటు గావించి యిటు వచ్చుచున్నాను. బ

హుస్వల్పకాలముననే యాతఁడు రాఁగలఁడు. వీరిరువురకును గూటమి సంభవింపఁగలదు. నీవే మాతువు లెమ్ము.
రమ—వీరి రహస్యసంయోగము బయల్పడినచో లోకులీ యిరువురిపై వ్యభిచారదోష మారోపింపరా?
సువ—ఆరోపింతురుగాక ప్రాపంచక మాయాచిత్తులైన లోకులేమను కొన్న నేమిలాభము పరలోకదూష్యము కాదుకదా.
రమ—లోకులమాట నటుంచుము ఈపెయొక్క జననీజనకులు మాత్రము దీనికి హర్షించి యూరకుందురా?
సువ—ఊరకొనకున్న నీపాపమంతయు వారిపాలే యగును బలాత్కారముగా నొకరి కంటఁగట్టుటకు వీరికధికారముకలదా?
రమ—అట్లైన నీవిప్పుడెచ్చటికిఁ బోయెదవు?
సువ—ఈసమీపముననే యుద్యానవనమందు మనసీతారత్నమున్నది. పోయి యాపెను గలిసికొందమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

(ఉద్యానవనమందు సీతారత్నము ప్రవేశించుచున్నది.)

బేహాగ్ రాగము అటతాళము.

(జౌరానారీ మట్టు)

అకటమదనా వికటంబుతగునా॥ అ॥
సుకుమారినగునన్ను గికురింపనగునా॥ యు॥
సరసిజనేత్రుని సాన్నిధ్యమునకు
వరకరుణను జేర్చి తరియింపరాదా॥ యు॥
అరుదగునాతనో హరసంయోగమున
దిరుగుచునంతోష భరమొందకుండ॥ న॥
రావుకులార్ణవ ప్రభువుభుజంగ।
రావు కౌగిటనలరా రకమును పే॥ యు॥

పదునుటమ్ముల నెదగుదియించుచున్న మదనుని గదురతనము

నన్నుఁ ద్రిదశలోకమున కంపునట్లున్నది కాని బ్రదుకనిచ్చునట్లు లేదే! ఏమి సేయఁగలను?

ఉ॥ రావుకులాబ్ధిచంద్రుఁడు సురప్రతిభాసమదేహుఁడర్యుఁడు
భావజరూపవిగ్రహుఁడు షణ్ముఖులాబ్జమధువ్రతుండు స
ద్భావితమైత్రిపాత్రుఁడుకృపారసమూర్తి భుజంగరాయశో
భావహనామకుండునను భావజకేళినిఁ దేల్పరాడొకో॥

సీ॥ రాకున్న నేరీతిఁ బ్రాణముల్నిలుపంగఁ జాలుదునిఁకనిమేసంబు గాని
ప్రాణమునిల్చినభావజతాప మెక్కరణినేభరియింతుఁ గలతమాని
భావజతాపంబుభరియింపగల్గినఁ జేరాసవోవునే పెనుగుఁ గాని
పేరాసవోయిన నారాముచిత్రముల్ మరపురానిచ్చునేకఆపు,గాని॥

తే॥ గీ॥ మరపువచ్చినమాత్రాన మంతనంబు
విడువనేర్తునె యౌవనవేదనంబు
పట్టిపల్లార్చుచుండంగఁ బ్రాణనమితి
నిలుచుననుమాటయునవట్టి నీళ్లమూట॥

ప్రాణాసక్తిత్యజించిన మనసునకిట్టి సంకటములుండవు కదా? (హాశ్చర్యము) ఆహా! ఇంతలోనే యింతతొందరపాటునాకుఁ జెల్లునా? నాతెలిమికత్తెయగు సువదననుపంపియుంటిని యాపె యేయుక్తియో పన్ని నామనోహరుని నాకడకుఁగొనితేఁగలదు.

సీ॥ డెందమానీకు నానందంబుగలుగును
గొందలంబందకు డెందుశాంతి
హృదయమావెఱవకు సదయుండు నిన్నుఁ జేరి
ముదమొందఁగాఁ జేయుఁ గొదువఁదీర్చు
చిత్తమాభయమేల హృత్తటంబుననిన్ను
హత్తునీచెలికాఁడు కత్తలమున
మనమభీతిలఁబోకు మనసిజరూపుండు
కనినిన్నుఁగూడి మంతనములాడు

తే॥ గీ॥ నీదు గాఢానురక్తియు నీదు చెలిమి
కత్తె తెలుపంగఁజ నెనీనిమిత్తమిపుడు
సుంత యోర్పునుబొందుము వంతనొందఁద
నేలయరుదెంచె ధవుఁగూడు కాలమిపుడు॥

ఏమో! నాలో నేను సరిపెట్టుకొనుట యే కాని యిదియంత యుజరుగునా? నామనస్తాపము తీరునా?

తే॥ గీ॥ నామనోహరుతోఁగూడి కామకేళిఁ
దేలుకాలంబు నాకుఁ బ్రాప్తించుదాఁక
మదికి నూరటజనియించి కుదటపడున
ఘనతరంబైన కలతను గాంచుఁగాక॥

కలతను గాంచుట నిక్కమే కాని ఫలముగనుట యదృష్టసాధ్యము వజ్రపంజరముసుబోలిన యీమాడుగుపై కతఁడెట్లు రాగలఁడు?

క॥ శ్రీరామానుతుఁబోలిన
యారావుకులీనుతోఁడ హర్షమునను నీ
యారామపుఁబొదలఁగలిసి
మారాగమునను దేలు మాత్రము గలదే॥

దయామయుండును ఘటనాఘటనసమర్థుండునగు నీశ్వరుని కరుణ నాయందున్నచో నీపని నెఱవేరకపోవునా?

ఉ॥ ఓ పరమాత్మ! శంకరుఁడ! యోసకలాత్మ సమానపోష మ
త్తాపము దీర్పఁగాఁద గును దారగుణుండు భుజంగరావురి
దాపునఁ జేర్చి తావులను దప్పఁగనుండిన నాదు ప్రాణముల్
నీ ప్రభుశక్తి చే మరల నిల్పఁగ వేడెద నాదరింపవే॥

(తిరిగి చూచి) అరుగో! నా చెలులిరువురును నా మనోగత కార్యమును నెఱవేర్చి యిటువచ్చుచున్నారు ఎదురుగాబోయి యడిగెదను (అని లేచుచున్నది)

(రమణి సువదనలిరువురును ప్రవేశించుచున్నారు.)

(ఎదుటకు వచ్చి కవుఁగలించుకొని) సఖులారా! కాయమా? పండా?

సువ—ఫలవంతమయిన నీమనోభూజమునఁ గాయలేలయుండును పండే?

సీతా—అటులయిన వచ్చియున్నాఁడా.

సువ—ఇద్దఱును గలిసివచ్చుచున్నారు.

సీతా—ఇద్దఱెవరు?

సువ—నీమనోహరుఁడును వానిసహచరుఁడగు విదూషకుండును గలిసివచ్చుచున్నారు.

సీతా—(సిగ్గుతో) చెలీ తానువచ్చెడిపనికి పరపురుషునితోఁ గూడివచ్చుట కెట్లంగీకరించినాఁడే.

సువ—(నవ్వుచు) నీవుపూనుకొనినపనిని మాతోనెట్లు సంప్రతించి నెఱవేర్చుకొనుచుంటివో యట్లే.

సీతా—నాప్రాణసఖులరగు మీకునునాకు నభేదగుణప్రతిపత్తిగలిగి యుండుటచే మీకెఱిగించుట కొప్పుకొంటిని.

సువ—వారును ప్రాణస్నేహితులగుటచేతనే కలిసివచ్చుచున్నారు.

సీతా—చెలీ యాతనియెదుట నామనోహరునితో మాట్లాడుటకు సిగ్గుచే నోరురాదేమోయని భయమగుచున్నదిసుమీ.

సువ—మీరిరువురును మాటాడుసమయము వచ్చుసరికి మావలెనే యాతడును దొలఁగును నీకాభయమక్కఱలేదు లెమ్ము.

సీతా—(సంతోషముతో)

> తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మము లెత్తిన ఋణముతీర్పఁ
> జాలనంతటి సాయంబు సల్పినావు
> నిన్నుఁబోలిన చెలికత్తెలున్న వనిత
> కావయంతయు లోపంబు నావహిలునె॥

సువ—నీస్తోత్రపాఠములకేనహఁ రాలనుగాను చెలిమికలయప్పుడొండొరులు సాయమొనరించుకొనుట విధికదా. నన్నేటికగ్గించెదవు అదుగో నీచెలికాఁడు వచ్చుచున్నాఁడు నీప్రయత్నమునవీవుండుము

సీతా—ఏడీ నాకుచూపింపుము.

రమ—అదుగోకనుచూపు దూరమున నారాజమార్గము వెంబడివిహితునితోఁగూడి వచ్చుచున్నాఁడు.

సీతా—అవునే మున్నొకసారి నేనీతని జూచినప్పటికంటె నిప్పుడుమతి
యు తేజముఁగలిగి ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

సువ—వయోవతివయి మదనావేశమునఁ జూచునీదృష్టికి నీవలపుకాడ
టులనే కనబడును తెమ్ము

సీతా—అటుకాదు నిజముగా వానికి తేజము హెచ్చినది.

తే॥ గీ॥ అతనిధీరతయాతని యందమతని
ముఖవికాసము వెడదఱొమ్మునుగనంగ
నమరనాయకుఁడో కాకకమలశరుఁడొ
యనుచుఁదోఁచెడు తనుకాంతి యమరియుండె॥

సీ॥ వానిప్రక్కను జేరి పరిహాసములనాడు
తరుణిభాగ్యమునెన్న తరముగాదు
వానికౌఁగిటఁ జేరి వదనంబుముద్దాడు
వనితమోదమునెన్న వశముగాదు
వానిపజ్జనుపండి బంధనారతిదేలు
వెలదిసౌఖ్యమునెన్న వీలుకాదు
వానిముంగిటనిల్చి ప్రణయోక్తులనుబల్కు-
కాంతతీరెన్న శక్యంబుకాదు.

తే॥ గీ॥ వానిముంగురుల్ మునివ్రేళ్ళవలన దువ్వు
నతివయుల్లాసమెన్న సాధ్యంబుకాదు
మగువనీదైనచాతురీ మహిమచేత
నట్టిచెలికాస పొందునా కమరనుండె॥

సువ—చెలీ యాతఁడు దగ్గరఁజేరక మునుపే నీలోనీవయువ్వెళ్ళూరు
చుంటివేమే? మనసు నంతగా బట్టజాలకున్నావు కాఁబోలు.

సీతా-అవునే అదేమికారణమోకాని నాశరీరము బులకాంకురమయిప
ట్టరానిసంతోషమున మైకము గ్రమ్ముచున్నదే. కన్నులు మూసి
కొనివచ్చుచున్నవి.

సువ—అటులయిన నీతిన్నెపయిఁ బరుండుము మేమిదుపురము నించుక
శైత్యోపచారముల నొనర్చుచుండుదుము

సీతా—(కన్నులుమూసికొని పరుండును.)

సువ—ఓసీరమణీ చూచితివా ! దీనికి మదనతాపజ్వరమున నొడలెట్లు గ్రాగుచున్నదో రమ్మా. మనము కొంచెము శైత్యోపచారముల నొనరించుదము.

రమ—(ఒడలు పట్టిచూచి) పాపమెంత వేడిగా నున్నది. నేనుబోయి మంచిగంధమునఁ బన్నీరు గలిపి తెత్తునా.

సువ—శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్మా. నీవు వచ్చుదనుక నేనుపచరించు చుండెదను.

సువ—అడుగో ! భుజంగరావు తన సఖునితో ముచ్చటించుచున్నాఁడు. నేనీమరుగునుండి వీరిప్రసంగమును వినుచుండెదను. (అని ప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది.)

(అంతయథోచితముగ భుజంగరావును విదూషకుఁడును ప్రవేశింతురు)

విదూ—ఏమోయి ! భుజంగరావు ! నీవ్యభిచారము కాదుగాని యూరంతయుఁ ద్రిప్పినది చాలక యీచెట్లచేమలలోని కీడ్చుకొనివచ్చి నామచ్చ మాపుచున్నావుగదా ?

భుజం—సఖా ! అంత యాయాసపడెదవేమి ? నేనుమాత్రము నీతోఁ బాటు తిరుగుచుండుట లేదా ? నాకులేనికష్టము నీకెట్లుకలిగినది?

విదూ—చాలు చక్కఁగాఁ జెప్పితివి వలపుడుకత్తియ నెప్పుడు చూచు మాయను నాతురమునఁ జిక్కములోని పిట్టవలెఁ గొట్టుకొనుచున్నమనసుగలిగిన నీకుదారియు డొంకయు మార్గాయాసమును గనఁబడుచున్నవా ?

భుజం—మిత్రమా ! యీమాటలకేమిగాని, యెంతదూరము తిరిగినను నాప్రియాంగన కానరాకున్న దేలొకో ! మనము త్రోవతప్పి యుండలేదు కదా.

విదూ—నేను జూపింతునుగాని నాకేమిచ్చెదవు ?

భుజం—హితా ! నీకుఁ గనఁబడినచో దయచేసి చూపింపుము,

విదూ—నాకిచ్చెడిదానిఁ, జెప్పకున్నను. పిమ్మటఁ జూపించెదను.

భుజం—ఏమిచ్చెదనా? "నీకు మిత్రవత్సలు"డను బిరుదమిప్పించెదను. చాలునా!

విదూ—అబ్బా! ఎంతపనిని జేసెదవు. అది కాదు మంచిగారెలు, బూరెలు క్షీరాన్నములతోఁ గూడిన మృష్టభోజనమిప్పించెదవా?

భుజం—ప్రతిదినమును సత్రములలో కుక్కిబంటి తిండిగల నీకింకను భోజనముమీఁదనే యాశయా?

విదూ—స్వకాంతాసంగమసక్తుఁడ వగునీకుఁ బరకీయానురాగాశక్తి యెట్లో నాకుఁ బరభోజనాశక్తియట్లే.

భుజం—(తనలో) ఇతఁడు హృదయానారసమువంటి మాటను బ్రయోగించి నాఁడే కానిమ్మిప్పుడభిమానపడిన లాభము లేదు. (ప్రకాశముగా) వయస్యా! నీహాస్యోక్తులకేమి కాని యాచెలియను జూపుదునంటివే చూపుము.

విదూ—అదిగో! యాపువ్వుటేరమునఁ గన్నులు మూసికొని పరుండి యున్న వనిత యెవ్వతెయో చూడుము.

భుజం—(చూచి) అవును మాతికాభావమును వహించిన యీపె చెలిమికత్తె నాతో నెన్నిగురుతులు వచించినదో యవియన్నియు నీయువతియందుఁ గన్పడుచున్నవి. ఆహా! ఏమి యీ కురంగాక్షి యందము?

సీ॥ అపరంజిప్రతిమంబు నపహసించెడిమేని
  శృంగారమును నేని కెన్నతరము
బంగారుగిన్నెల పరిహసించెడిగుబ్బ
  గవయందమెన్నఁగా నెవరితరము
పండువెన్నెలనవ్వు వనితాస్మితముఖాబ్జ
  భాగ్యమెన్నుటకు నెవ్వారితరము
స్మరచాపములనేలు తరళాక్షికనుచూపు
  తెరఁగెన్నుటనఁగ నెవ్వరికిఁదరము॥

తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మములెత్తిన నిట్టిబోటి
  తోడమంతనంబులనాఁడ గూడునొకొ.

పూర్వభవపుణ్యఫలముసఁ బొసఁగెఁగాన
జన్మసాఫల్యములభించె సవ్యముగను॥

విదూ—హితుఁడా! యారామామణిఁ నీవంకఁగన్నైననెత్తి చూడక మునుపే నీవిట్లుమనశ్శికల్లోలము నొందుటచూడ నాకు మిక్కిలివింతయగుచున్నది “ఊరిముందటికివచ్చినపిమ్మట నుఱుకులు, బరుగులు” ననునట్లు నీకిప్పుడు తొందరపాటుకలిగెనా, మనస్థిమితమును గనఁజాలవా.

భుజం—అట్లుకాదు ఈవిషయమునీవనుభవసిద్ధముగా నెఱుఁగమినిట్లనుచున్నావు కాని సుందరవిగ్రహాయగువనితారత్నమును గాంచినప్పుడు వారియొక్క.

చ॥ ఘనకుచయుగ్మముల్ దళుకుఁగన్నులుఁ జంచలమైనదృష్టులున్
ననవిలుకానివిండ్లవలెనమ్రములౌ కనుబొమ్మలున్ శశాం
కునినగు మోము చూపరులకున్ గడుమోదముగూర్చు వేణియున్
మిసమిసలాడు దేహమును మింతులమానసమున్ హరింపవే?॥

విదూ—మనస్సునుహరించి నంతమాత్రమున నుచితానుచితముల నెన్నక వెంబడి కులకాంతలనంటఁబడియత్నించు టెట్టితగవు.

భుజం—ఇందనుచిత మేమున్నది.

ఉ॥ మోమునఁబుట్టులేనగవు ముద్దులుగుల్కు మృదూక్తులున్ భళీ
తా్కమమునించు చూపులును ఘల్లుఘల్లు మ్రోగెడునూపురధ్వనుల్
కోమలదేహసౌరభముఁ గూడినయాయభిసారికామణీ
స్తోమముఁగూడఁగాముకులు చుట్టునుద్రిమ్మరు టొప్పదేసఖా॥

సువ—(సీతారత్నమును సమీపించుచుఁదనలో) నాదూతికాకృత్యము చక్కఁగా ఫలించినది ఇఁకసత్వరముగా చెలికత్తెను మేల్కొలుపుదును గాక (లేపుటనభినయించి) సఖీ! ఘోరసూర్యరస్మికృత ముకుళీభూతనయననీలోత్పలములు ప్రియచంద్రదర్శనానంతరమేనియు వికసింపకున్నవేల లెమ్ము.

సీతా—(లేచికన్నులు నులిమికొనుచు) ఇదేమే ఇంతదనుక నాచెంత

మెలంగుచున్న నాచెలికాఁడు కన్ను తెఱచునప్పటికే మాయము యినాఁడు.

సువ—కలగంటివి కాఁబోలును.

సీతా—నిజముగా రానే లేదా.

సువ—ఇచటకువచ్చియున్నాఁడుగాని నీచెంత మెలఁగినాఁడనుట కలయే.

భుజ—వయస్యా! వీరిప్రసంగమువలని నావలెనే యీపెయు మదనావస్థలోనున్నట్లుస్పష్టపడినది యింకయు నేమి చెప్పకొందురో విందము

విదూ—"పాములజాడపాములది పాములజాడసాములది" నీవింతలో వారి ప్రసంగము నెట్లువింటివి.

భుజం—నిశ్శబ్దముగానుండుము. వారిపలుకులను విననిమ్ము.

విదూ—అప్పను చక్కఁగాఁజెప్పితివి "గడచిన గండఁడుమిండడగు" ననుసామెతవిన లేదా.

భుజం—(విసువుతో) మిత్రమా క్షమించి యూరకుండుమా.

సీతా—ఏడీ.

సువ—అరుగో యా పూలచెట్టు చాటునున్నారు. ఇఁకనీప్రయత్నమున నీవుండుము. నేఁబో యెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

సీతా—తొంగిచూచి సిగ్గుతోఁ తొలఁగుచున్నది)

భుజం—విదూషకా! చూచితివా నీవుకూడ నుండితివనుట సూచింపుటకై సిగ్గుచే మరుఁగయినది. అహా యామె యెంతప్రౌఢ.

విదూ—యీ పాపకర్మమునకు నేనొడిఁగట్టుకొననేల ? నేనవతలకేగెదను నీప్రయత్నమున నీవుండుము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

భుజం—(సమీపించి)

మ॥ అతివా ! నీదగుదర్శనార్థమయి మాగాఁ యాసముఁ జూడకే
నతిసంతోషముతోడవచ్చితిని నీదౌ కౌఁగిటంజేర్చి స
త్కృతిసేయందగు నింకనేనిఁ బరమార్థీభూత చిత్తమ్మునన్
శతపత్రాంబకు బారినుండి దరిజేర్పన్నిన్నుఁ బ్రార్థించెదన్॥

సీతా—(ముందునకువచ్చి.)

చ॥ ఇతనితనూవిలాసమున కీడగుఁబుల్కులు తీరుదానికిఁ
జతయగుఁజాతురీకలన చాతురికన్నను మారశాస్త్ర పాం
డితియధికంబుస్మంత కుఁ గడించిన యోవ్విభవంబు దానిచేఁ
బ్రతియభిసారికామణికిఁ బ్రాణవిభుండనఁ జెల్లునీతనిక్॥
మనమున నెంత తత్తరపాటొందవుచున్నను నోట సమాధానము జెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. (సిగ్గుచేఁ దలనొంచుకొనుచున్నది.)
భుజం—(తనలో) మిన్నకతలవంచుకొని యూరకున్న దేలకో! ప్రౌఢయైయుండబోలు. కావుననే సిరుత్తరమే యంగీకారసూచకమని తెల్పినది. అయిననింకొక్కసారి యడిగిచూచెదను (ప్రకాశముగా)
మ॥ పలుకేబంగరమా మృగాక్షి! పిలువం బల్కాడకున్నావు నా
వలనన్నేరము గాంచినావా ననుసంభావింపఁగానెంచవో
యలుకంబూనితివో చలోక్తికయి హాస్యప్రాయమున్ జూపవో
చలముంబూనక ప్రేమఁజూడుమిఁక నాజన్మంబు సాఫల్యమా॥
మఱియు,
ఉ॥ ఎందఱు పూరుషాగ్రణులు నెందఱుసుందర రూపవంతు లిం
కెందఱుగొప్పవారు కలరిందఱిలోపల నేరినట్లు నా
యందుననీకు మోహమది యబ్బుటనాదగు భాగ్యరేఖయే
సుందరి! చెంతఁజేర్చుకొని సూనశరాగమముల్ స్మరింపవే॥
సీతా—(తనలో) అకటా యెంతయని యోర్చుకొందును. సిగ్గెటికివ్యక్తీకరించెదఁగాక (ప్రకాశముగా)
తే॥ గీ॥ స్వాతివానకు ముత్తెపుం బరణియట్లు
నిన్నుఁగోరుచు గాలంబు నెవ్చుచున్న
నాకుదర్శనంబిచ్చి సంతసముగల్గఁ
జేసితివెయింకఁ గొదవేమి చెలిమికాఁడ॥
భుజం—(తనలో) ఇప్పటికిగదా ధన్యుఁడనయి పడినపాట్ల కెల్లఫలమునుగాంచితిని. (ప్రకాశముగా)
తే॥ గీ॥ పూర్వభవమందుఁ జేసినపుణ్యమునను
నీదుదర్శనభాగ్యంబు నెమ్మిఁగలిగెఁ

గాసినీదయకలిమిచేఁ గమలశరుని
కేళిసంప్రాప్తమగుఁగాక నీలవేణి॥

రాగము— ఏకతాళము.

(తప్పు క్షమియింపుమయ్యామట్టు)

సీతా—ననుఁగృపజూడుమయ్యా నాయకనీ దాననయ్యా
ననవిలుకాని కేళిఁగనఁగఁ జేసి మనుపుమయ్యా॥ నను

భుజం—ఘనముదమయ్యెనేడు వనజపత్రనేత్రనాకు।
తనరునీదు యౌవనంబు తద్దయునాపాలు సేయు॥ ఘన

సీతా—ప్రమదవనమధ్యమందు భాసిలుమందిరమునందు
విమలమణిస్థగితమైన వేదికనలంకరించి నను

భుజం—ఇందు నిన్ను గూడి యున్న మందయానతండ్రినన్ను
బంధనాలయంబు సేర్చి బాధవెట్ట నెంచునేమొ॥ ఇం

నీవన్ని విషయంబుల నాకుఁ దోడ్పడియుందునని వాగ్దత్తము సేయుము నిక్కముగా నిన్నే కూడియుండెదను.

సీతా—(తనలో) నేనుతన మాట జవదాటుదునేమోయని సందేహించుచున్నాఁడు కాఁబోలును (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మనమునందుననిను దైవమనుచుఁదలఁచి
జీవితాంతముదనుక నీ చెంతమెలఁగు
చుందుదాననునుఁడి విభవోన్నతగతి
నన్నుఁగైకొమ్ము నీకుఘనమ్ముగలుగు॥
(అని చేతిలోఁ జేయి వేయుచున్నది.)

భుజం—(తనలో) అన్నాయీలతాతన్వి చేతఁ జేయిడినన్ను స్పృశించినంతమాత్రముననే విరహజ్వరమునఁ గాగుచున్న నాశరీరము సమశీతలభావము వహించినదికదా (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఎట్టికష్టముల్గలిగిన నిందువదన
సుఖములైతోఁచునినుఁ గూడుచోనవన్ని

పాలెగానికి వ్యవసాయ ఫలముగన్న
దున్నకష్టంబు మదిలోనఁ దోఁచనట్లు॥

(అనిసీతారత్నము పైపఁజేయిడి) సచ్చెలీప్రమదవన విశేషంబుల నాకుఁ జూపించెదవు రమ్ము.

మలయమారుతము ఆటతాళము.

(కాంతకాంత లతాంతములు మట్టు)

సీతా—మల్లెమొల్లలు నల్లుకొని పందిళ్ళుశోభ మెల్లమదిరం
జిల్లఁజేయుచు నున్నవిమనో వల్లభా యిటు చూడుమీ యెడ॥ మ

భుజం—కమలనేత్ర ప్రమదవనశృంగారమింతని చెప్పశక్యమె
యమరవిభునినందనోద్యానమును దీనికిసాటియగునే॥ కమ

సీతా—మంచిగంధపుఁ దరులుమఱి చేమంతి మొక్కల బోదెలుగ
మంచివాసనల పిరజిమ్ముచు మదికిముదమును నొదవజేసెడి॥ మ

భుజం—అతివ! వనమందిరములోపల నసమశరకేళిఁ వసింపఁగ
నతిముదంబునఁ జేరఁబోవుదమాలసింపక రమ్ముపోదము॥ అతి॥

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు)

అంత యథోచితముగ రమణిసువదనులు ప్రవేశింతురు)

రమ—మన చెలికత్తె కనుపించదేమే మదనతాపరహిత మయిన దా యేమి?

సువ—నీచేతిలోనిది గంధపు గిన్నె యేనా?

రమ—అవును.

సువ—ఇంత త్వరగా వచ్చితివేమి.

రమ—ఆ నీకేమి? ఎగతాళి మాత్రము చేసెదవు. అక్కడ ఎంతగం ద్రగోళమయినదో నీకు తెలియునా?

సువ—ఏమిజరిగిన దే.

రమ—ఏమిజరిగిన దా గుట్టు బయటఁ బడినది.

సువ—ఎవరిగుట్టు.

రమ—మన సీతారత్నము గుట్టే.

సువ—ఎట్లు తెలిసినది.

రమ—ఎవరు చెప్పిరో కాని పూసలు గ్రుచ్చినట్లు కథయంతయుఁ దెలిసినది. భుజంగరావును బట్టుకొని తగు ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయునని వణిక్పతియు నాతని కొడుకును గూడ ప్రయత్నించుచున్నారు.

సువ— చాలును లెమ్ము. అతఁడు వీరియట్టివారిని లెక్కపెట్టునా కడు సాహసము కలవాఁడని నీవుమాత్రమెఱుఁగవా ?

రమ—ఎవరికెంత సాహసమున్నను ప్రభుత్వమువారికి లోఁబడవలయునుగదా యితఁడేమి చేయఁగలఁడు.

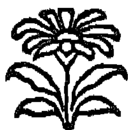
సువ—వలసినచో సితనికొఱఁకు గావలసినంత ద్రవ్యము వెచ్చించఁగల స్నేహితులితని కనేకులున్నారు.

రమ—సరే మనమింటికిఁ బోదముర మ్ము మనకిందులో సంబంధమున్నట్లు తెలిసినచో మన సంసారములకుఁ జేటుగల్గును.

సువ—అవును. నిజమే పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

శుభమస్తు.

సీతామనోహరము.

తృతీయాంకము.

(వణిక్పతియు సోముడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

వణి — కుమార, కులమున కెన్నఁడెఱుఁగని ముప్పు సంభవించినదికదా యీ పెద్దమ్మ నాకడుపునఁ జెడబుట్టినది.

సోము — ఏమివైపరీత్యము సంభవించినది?

వణి — కావలసినదంతయు నయినది ఇంకేమి కావలయును నాపరువు ప్రతిష్ఠలన్నియు నట్టేటఁగలిసిపోయినవి.

తే॥ గీ॥ నీదు పెద్దచెల్లెలు సీతనీతివిడచి
మిండగానిని జతఁ జేర్చి మెలఁగుచుండె
ననుచువింటిని నొసట నావనజభవుఁడు
వ్రాయుగీతను దప్పింపవశమె మనకు॥

సోము — ఎంతనుకొంటిమో యంతయు సంభవించినది యిప్పుడు చింతించి నంతమాత్రమునఁ బ్రయోజనమేమి.

ఉ॥ నెత్తిననోరు పెట్టుకొని నీవిటు సేయకుమంచుఁ జెప్పినన్
జిత్తమునందుఁ జేర్చకిటు సేసిన పెండ్లికివచ్చెఁ దిప్పలీ
పత్తనమందరన్ గుఃముపారలలోపల సిగ్గుచే శిరం
బెత్తుటకేనివీప్పుడని హీనతకల్గెఁగదా చిరంబుగన్

తగినవరునిఁజూచి పెండ్లివిగావించినచో నిట్టిపాటురాదుగదా అప్పటి మీ మూర్ఖతయే యిప్పుడిట్లు పరిణమించినది. కానిమ్ము.

ఉ॥ మించినదానిఁ గూర్చియిటు మిమ్మనినందునలాభమేమి యీ
వంచనఁ జేసినట్టి మనవైరికి నేగతిబుద్ధిసెప్పఁగా

నెంచితిరో బిరాన వచియింపుఁడు వేగమె వానిని న్నిరో
ధించకయున్నఁ జేటగును దిట్టపుఁ బన్నికఁ బన్ని చెప్పమా॥

కొండొక నేరము గల్పించి వానిని శిక్షింపఁ జేయుకున్న మరింత గా వృద్ధియగును కావున బాగుగా యోచింపుఁడు.

వణి — (తనలో) వీఁడు నాకంటె నెక్కుడు క్రౌర్యమును బూనియున్నాఁడు కాని యాతులువకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము సేయించవలసిన దే యిట్లగుఁ గాక (ప్రకాశముగా.)

ఉ॥ గతజల సేతుబంధనము కార్యము లేదు నిదానమున్నచో
నితనికిఁ దగ్గ శిక్ష విధియించెదఁ మార్గము జూడవచ్చు దొం
గతనము సేయఁగా మనయగారము సొచ్చెనటంచుఁ బన్ని యా
వితమును బంటుకొతులకు వెల్లడిచేయుట యుక్తమియ్యెడన్॥

మఱియు,

తే॥ గీ॥ అట్లు చేసిన తత్క్షణమ తనిఁ బట్టి
బంధనాలయమందుంచి పరిభవించి
బుద్ధిసెప్పుదురా పైన మూర్ఖతముని
న్యాయసభలో విమర్శింతు రమలమతులు.

సోమ — తండ్రీ! అది యక్రమప్రధానవర్తులకు లక్షణముగాని మన యట్టివారలకు గాదు. ఇటుఁ వినుఁడు

చ॥ అనృతము బన్ని న్యాయమును నావల బెట్టి వృథాగ వ్యాజ్యముల్
జొనిపినమాత్ర నేగతిని సూనృతవాక్యవిహీనమైన వ
ట్లను జయమొందజాలుదుము లాతిజనంబులు నవ్వి పోరె యో
చిన నిజమేల దాఁచవలె డెందమునందునఁ జింతసేయుఁడీ॥

ఇంకొక్కటిగూడ నాలోచింపుఁడు.

తే॥ గీ॥ నిజముఁ జెప్పిన వ్యాజ్యంబు నిలుచు మనకు
ననృతమాడిన గెలుపెట్లు లరయఁగలము
"సత్యమేవజయతి" యన్న శాస్త్రవిధిని
మీరుమాత్ర మెఱుంగరే మ్మమలభావ॥

వణి—ఓరి పిచ్చివాఁడా! ఇటువినుము.

ఉ॥ కూతురుఁ అంకుఁ జేసెనని కొండొకసిగ్గును లేక యేగతిఁ
    నీ! తలయెత్తి చెప్పుదును జెప్పిననేగతి వారునమ్మఁగాఁ
    జూతురు పిన్నపెద్దలు ననూయతనూపరె! పెక్కులేల? నా
    జాతకమిట్టులుండఁగ విచారణసేసిన లాభమే మొకో॥

అనియును గాక,

తే॥ గీ॥ పూర్వకృతపాప మీరీతి గర్వభంగ
    మును బొనర్చుచునుండంగ మనమునందు
    జింతనొందుటచేత నానంత యేని
    విడిచిపోవునె ఫలితంబుగుడువకుండ॥

సోమ—(తనలో) పట్టుదలనువిడిచి వైరాగ్యములోనికి దిరుగుచున్నాఁడు. ఇప్పట్టునఁ గొంత ప్రోత్సాహ మొనరింపవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మీరు మీలోఁగుందిన మేలుకలదె
    తగునుపాయముచేత నాతనిని వంచ
    నమ్ము సేయకయున్న ఫలమ్ము వమ్ము
    పాపులకుశిక్ష లేకెట్లు వచ్చుబుద్ధి॥

కావున మీరీవిషయమునఁ దగుప్రయత్నముసేయుటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. విమ్మట మీయిష్టము.

వణి—(తనలో) వీఁడు చెప్పునదంతయు యథార్థమే "తోటకూర నాఁడే చెప్పవైతివేమిరా" యన్నట్లు ప్రప్రథముననే యీదుర్న యమును నడఁచివేయవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ అయినఁగానిమ్ము వాని దురాగతమ్ము
    నకుఁ దగినశిక్ష వేయింప న్యాయసభకుఁ
    బోయివచ్చెద పనిఁబూని ముందునీవు
    నాదురాత్ముని బోకుండ నాపుమిచట॥

సోమ—చిత్తము. ఆపని నవలీలగా నొనరించెదను.

తే॥ గీ॥ పూవుఁదోటను జేరి యీ ముగ్ధకాంత
మనము సెడఁగొట్టి యీ పెతో మంతనమ్ము
లాడుచున్నట్టి ఖలుఁబట్టి యతని హస్త
ములను బెడఁగట్టియుంచెద బోయిరండు॥

తండ్రిగారు! ఇంకొకమాట,

చ॥ ధన మొకయింత హెచ్చయినఁ దప్పక వ్యాజ్యము గెల్చునట్లు గాఁ
బనిఁగొను న్యాయవాదిని వివాదము సేయఁగ నిర్ణయించి, తీ
వినిఁ దనస్వంత కార్యముగ నెమ్మిఁ దలంచు మటంచు వేడి గొ
బ్బునఁ బురరక్షకాధిపుని ముందిటకుం గొనిరమ్ము వేగమే॥

వణి—అదిఅంతయు నేనెఱుఁగుదును లెమ్ము. నీవుమాత్రము వానినిఁ బోకుండ నెదిరించియుంచుము. పదిడబ్బులు పోయినను బురరక్షకస్థానాధిపతినిఁ దీసికొనివచ్చి యితనిఁ గొట్టులోఁ బడవేయిం చెదను త్వరగాబొమ్ము.

సోమి—చిత్తము. (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

(అంత యథోచితముగ సీతారత్నమును భుజంగరావును ప్రవేశింతురు)

భుజం—మనోనాయకీ! నేడు మనము వినిన విచారకరమగు వార్తవలన నామనము కలతనొందుచున్నది. అనతికాలవ్యాపితమైన మన మోహలతానికుంజమును ఛేదించుటకు నీతండ్రి యనూయాలవిత్రపాణియై బయలుదేరినాఁడు కదా! మనము పరస్పరవియోగమున బ్రతుకఁగలమా?

సీతా—మీకీ వెఱ్ఱియేటికి? మనమోహబంధము పరప్రయత్నమున నేర్పడినదా, పరప్రయత్నముచే విడఁగొట్టఁబడుటకు ఎవరెట్లువిఘ్నము సేయఁదలచినను జీవితాంతముదనుక మనచెలిమి వీడిపోవదని యే నాయభిప్రాయము.

భుజం—అంత స్నేహమెక్కుడుగానున్న దాసికిఁదోడుగా నేకస్థలనివాసాహర్తయున్నచో మనస్థిమితముండునుగాని లేకున్న నీయనురాగము నిష్ఫలమేకదా!

సీతా.— మనము ముందుగనే భయపడ నేల?

తే॥ గీ॥ జరుగనున్నది యెట్లైన జరుగుగాని
చింతనొందినదీరనే సిలుగులెపుడు
కష్టసుఖములు కావడికడవలన్న
సామ్యమును మున్నువినలేదె సన్నుతాంగ॥

తే॥ గీ॥ మిన్నువిరిగి పైఁబడనున్నఁ గన్నతల్లి
దండ్రులెన్నేని విధముల దలఁకి నన్ను
శిక్షఁజేసినఁగాని నీచెలిమివిడువఁ
గట్టిగానమ్ము మిది మనకిఁకమలమందు॥

భుజం.—(తనలో) ఏమి యీమెసాహసము మనోనిశ్చయమన్న నిట్లుఁ డవలయు. ఇంతధైర్యము పురుషుఁడనైన నాకుఁగూడ లేదు స్త్రీలు నులే సాహసకృత్యములందుఁ బ్రథమగణ్యాలు. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరీ!

మ॥ పరితాపంబిసుమంతయేనియు మనఃపద్మంబునం లేదు సుం
దరి నీపల్కుల మాధురీమహిమచేతన్ మాయమైపోయె, నీ
కొఱకై ప్రాణములైనఁ బాసెదను నాకుంగార్యమాసన్న మా
లతివిన్ సాయముసేయఁగావలెసుమీ దైన్యంబురాకుండఁగన్

మఱియు,

తే॥ గీ॥ ఎట్టిపన్నికపన్నునో యేమొనన్ను
వంచనమ్మునుసేయఁగ వనితనీదు
తండ్రి, దానికిఁదగిన పద్ధతినిఁబన్ను
కొనఁగ వలయుఁగావున బోవ ననుమతిమ్ము॥

సీతా.—(తిరిగిచూచి) నాథా! నాచెలిమికత్తెయగు సువదన యిటువ చ్చుచున్నది. ఆమెవలనమనము కొన్నివిశేషములను దెలిసికొన వచ్చును.

సువ.—(ప్రవేశించి తనలో) అకటా! వీరిరువురును వేటకాని కుదురయ్యె డుహరిణయుగ్మమువలె నిచ్చటనేయున్నారే! పిలిచిచెప్పెదనుగాక.

(పరిహాసముగా) చెలీ! యొకసారియిటురమ్ము
సీతా—(సమీపించి) విశేషము లేమేనిఁ జెప్పెదవా?
సువ—చెప్పెదనురమ్ము (చెవిలోఁ జెప్పుటనభినయించుచున్నది)
సీతా—అటులనా? నేనిప్పుడేవచ్చెదను నీవు ముందుగా బొమ్ము.
సువ—మంచిది. (నిష్క్రమించుచున్నది.)
భుజం—(సీతారత్నముదగ్గరకువచ్చి) ప్రియసీ! నీచెలిమికత్తె యేమని చెప్పినది. మనమునుకొన్న దానికేమైన భిన్నమున్నదా?
సీతా—ఏమియు భిన్నములేదు. మీతోఁగలహించుటకై నాసోదరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడట నీవెంతమాత్రమును భయపడవలదు. నీపైనఁదెచ్చెడు వ్యాజ్యమునకయ్యెడు ధనమంతయు నేనిచ్చెదను ఇట్టిసమయమున మనమిరువురము నొకచోటనేయుండుట కజ్జంబుగాదు, నేను బోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)
భుజం—తుదకునాకు గళబద్ధయోగము సంభవించినది. ఇఁకేమిసేయుదును.

సీ॥ మగువవాడు సమాగమంబుగోరినమాత్ర
మదివిచారణలేక మరులుకొంటి
మరులుకొంటినెచూడు మగనాలిగృహమందు
నడుగువెట్టితి సంశయంబులేక
నడుగువెట్టిననేమి యపుడెక్కమ్మరిపోక
మంతనంబుననుంటి నింతదనుక
నుంటినేచూడుమీ యింటిలోపలగూఢ
వృత్తినయ్యదివారికెట్లు తెలిసె

తే॥ గీ॥ తెలిసెననుమాట వినినంతఁ దెలివిగలిగి
గోడదాటక నెచ్చెలితోడమాట
లాడి యాలస్యమును జేసి హానితెచ్చు
కొంటి మేలౌనె వ్యభిచారకులకు నెందు॥

ఇట్టిపనులచేత నేకదా భిన్నాభిప్రాయులై జనులలోఁ గొందఱు పరస్పర కలహపాత్రులగుచున్నారు.

చ॥ కులటలఁగూడ్డనప్పుడె ప్రకోపముగల్గును నొండొకం డకుల్
గులవనితా మణిన్ గలియఁగోరినయప్పుడు దానితల్లి దం
డ్రులు సహియింతురే! మదివిరోధముబూనక మాధవ్యత్తి నీ
వలఁదగులొందినాఁడ బొరపాటునఁ జేసికృశింప నేటికిన్॥

దూరాలోచనలేక బహుజనదూష్యంబగు నీయకృత్యంబును బుద్ధిపూర్వకంబుగా నొనరించి పైనిపుడు చింతించుట గతజలసేతుబంధనముకాదా! ఇప్పుడు తప్పించుకొనిపోవు మార్గమాలోచించవలయును.

తే॥ గీ॥ మొదటయోజించి మెలఁగుట ముఖ్యమందు.
మించిపోయినతరువాతఁ గించవడక
తప్పకొను మార్గమును జూచుటొప్పనదియు
వీలుగాకున్న నెదిరించి వెడలవలయు॥

(తెఱలో)

(చ॥ పరువుప్రతిష్ఠలన్ విడచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁజొచ్చి కా
వరమున దుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద
స్కరునివిధంబునన్ జెలుత జవ్వనిగూనసమన్ హరించి నే
డరమరలేకచిక్కు నధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥)

(ఆలకించి) క్రోధావేశుఁడై సోమయ్య యిటువచ్చుచున్నాఁడు. అకటా! అనుకొనినంతయు జరిగినది. ఇపుడేమి సేతును? ఏపనిఁ జేయుటకును మనోజవము తగ్గిపోవుచున్నది. దోషకృత్య మొనరించినవారికి మనస్థిమిత మెక్కడనుండివచ్చును? (యోజించి) ఇతఁడు తిరిగివెళ్లుదనుకనిందే యెచ్చటనైన దాగియుండెదను. (చాటుననిలుచును.)

సోమ—(ప్రవేశించి కోపముతో.)

చ॥ పరువుప్రతిష్టలన్ విడిచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁజొచ్చి కా
వరమునదుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద

స్ఫురనివిధంబునన్ జిఱుత జవ్వనిమానసమున్ హరించి నే
డరమర లేక చిక్కునధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥

(అటునిటుచూచి) ఏడీ! యెచ్చటను గనఁబడకున్నాఁడేమి? చేసి నతప్పు మనసునకెక్కినది కాఁబోలును.

తే॥ గీ॥ చిరతరాభ్యాసమునను నీవరుగుచుండు
వారవనితల గృహమునందు వచ్చియుంటి
వేమొ నీపాట్లఁజూపింతు నిపుడురమ్ము
దాగియుండిన నీచావు తప్పఁబోదు॥

(కోపముతో) ఓరీ! పాపవిచారా! నయవిదూరా! ఏమూలనక్కియుంటివో బయల్పడకున్నావేమిరా?

తే॥ గీ॥ దరియఁ దెన్నును గానక తల్లడిల్లి
ప్రాణభీతిని నెందేనిఁ బరువువిడిచి
కంటఁబడకుండఁగా దాగి యుంటివేమొ
శూరగుణధాము జితసోము సోముజూచి॥

ఉ॥ ఇయ్యెడఁ గాదు ఘోరవని కేగిభయంబున డాగియుండినన్
న్యాయ్యమువీడినట్టి మనుజాధమునిన్ బరిమార్చకుండ నా
దయ్యమువృద్ధినిచ్చునొకొ తప్పక దైవమొ లేకమేమొ సా
హాయ్యముసేయవచ్చెడు భటాళియొ నిన్ను వధింపకుందుమే॥

తక్కినవారిమాట లిప్పుడేటికి? ముందుగ నేనీపనికై వచ్చియుంటినికదా? ఆదుర్మార్గశిఖామణి యీదివ్యభవనంబున నేమూలను ఢాగియున్నాఁడో చూచెదనుగాక ఇంతలోఁ దండ్రిగారుకూడ వత్తురు (అని నలుదెసలను వెదుకుచు లోనికిఁబోవుచున్నాఁడు.)

భుజం—(ప్రవేశించి) వీనిమాటలనుబట్టిచూడఁగా నిది సామాన్యముగాఁబరిసిపోయెడునట్లు కనుపించుటలేదు. నేను భయపడినట్లు వీరు కనుఁగొనినచో నన్నుమరింత ధిక్కరింపఁజూచెదరు కావున నిర్భయముగానుండవలయును.

సోమ—(పరుగెత్తుకొనివచ్చి విటునిచేయిఁ బట్టుకొని)

ఉ॥ ఎచ్చటికేగుచుంటివిర యెంగిలిమెక్కెడి కుక్కరీతి నిల్
సొచ్చితివింక నేనువెనజూడక నాదగుతల్లిదండ్రులు
న్మెచ్చునటుల్ పొడింబొడిగ నిన్నిటఁదన్నెద, నామిషంబుకై
వచ్చము గాలముంగదగులు మాడ్కి నీఁ జేతికిఁజిక్కినావురా॥

భుజం —(తనలో) ఓహో! వీనివదరుబోతుతనము హెచ్చుగానున్నదే కానిమ్ము నేనే యించుకయోర్పు వహించెదను.

సోమ— కానిమ్ము నీకు కాలముసమీపించుటనుబట్టియే యిట్టిదుర్బుద్ధి యుత్పన్నమైనది.

తే॥ గీ॥ మద్దరాలిని నెట్టిట్లో మోసగించి
యొద్దఁజేరితివార నీయూహకేమి
కాని యాసైంధవాదులౌ కాముకులకుఁ
గలిగినట్టి సౌఖ్యమునీకుఁ గలుగుగాక॥

భుజం— చాలు నిఁక నోరుమూయుము సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనక తగుదునని మాటలాడెదవేల?

సోమ— ఏమీ నోరుమూయవలయునా?

ఉ॥ మట్టెద, నేలఁబెట్టెదను మాయులుసొచ్చిన నిన్నుఁగాలితోఁ
దట్టెదఁ బాపకార్యఁపువిధంబునుబూను దురాత్మ నిన్నినుం
మొట్టెద నింకనెచ్చటికిఁ బోయెదవోరి, పరాంగనామణిన్
ముట్టినవాడెచచ్చితివి మూఢకులాధమ కాచుకొమ్మిఁకన్॥

భుజం— ఊరకొనినకొలఁది నీకు నోరుహెచ్చుచున్నదిగా! ఓ ప్రేలరీ నీవాచాశూరత్వముచుజూచి యిచ్చట భయఁపడువారెవరును లేరు. మర్యాదగా విరమింపుము.

సోమ— నీయంతము కనుఁగొననిదే విరమించువాఁడీ సోముడు కాఁడు. టక్కరిమాటలతోఁ దప్పించుకొని పోవలయునని ప్రయత్నించుచుంటివి కాబోలు నట్టి ప్రయత్నములు నాయొద్దసాగవు.

భుజం— మూఢుఁడవగుటచే నట్లనుకొనుచుంటివి. నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను వినుము.

ఉ. నీదగుసోదరీమణికి నెయ్యముసూపెడు బావనైన నా
మీఁద ననూయఁజూపుటది మేలటరా పదిమందిలోన దా
యాదులు నవ్విపోదురని యెంచను గుట్టున కంచుకోక నీ
గాదిలిచెల్లి గేలివడఁగా నిటురట్టొనరింతువే ఖలా!

సోమ—ఓరి వాచాటా! అంతఃపురజనవిటా!

ఆ॥ వె॥ ఆఁడుదానిపోల్కి నంతరంగములోన
నడరుపుట్టుచుండ నడఁచిపెట్టి
పైకిబేరములను బల్కునేటికిమూర్ఖ
నోరుమూయుమింక నుడువులేల?

భుజం—అరే! మూఢాగ్రేసరచక్రవర్తీ!

సీ॥ అనదయాజామాత నంగీకరించిన
నీతండ్రిమగలింపఁ జేతకాక
పెండ్లియాడినయట్టి పెండ్లాముసంతోష
పఱుపనిబావతోఁ బల్కలేక
మదనార్తిఁ జేఁజాల మరిగి వేఱొకభర్తఁ
జేరినచెల్లికిఁ జెప్పలేక
కులపుమర్యాదను నిలుపజాలనినీదు
చిత్తవృత్తికి బుద్ధిసెప్పలేక

తే॥ గీ॥ నిప్పఁద్రొక్కిన కోతినాఁ గుప్పిగంతు
లిడుచు నన్నుదూరెదవేల హీనగుణుఁడ
కట్టిపెట్టుము చాలు నీగుట్టుబయట
వేసికొనుచుంటి విదియెంత వెఱ్ఱితనమొ॥

సోమ—కుటిలహృదయా! నీ నీతికి జాలసంతసించితిని, నీవు చెప్పినదాని కంటె సిగ్గువిడిచి నీవు మాటలాడుచున్నందుకు నాకుసిగ్గగుచున్నది.

చ॥ చదివితి వేమిసార్థకము సద్గుణముల్గలిగించు విద్య నీ
హృదయమునందుఁ బాపభయమింతయు లేనపు డెన్నియేసియుఁ

గుడిరిచి చెప్పఁజాలుదువు కోవిదునింబలెఁ జాలుఁజాలు నీ
వదనముజూచిన న్నరకబాధజనించునుసుమ్ము దుర్మతీ॥

భుజం — ఓరీ! ఆత్మస్తోత్రపారాయణా! కులకలంకా! యింతదనుక నీ వెన్నిమాటలాడిన శాంతభావముతో నిన్ను మందలించుచుంటిని. దానిని గుర్తెఱుఁగఁజాలక యేమేమో ప్రేలుచుంటివి. ఇదే తుదిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడ నాలకింపుము.

తే॥ గీ॥ ఒక్క గ్రుద్దుకు నెత్తురు గ్రక్కునట్లు
ముక్కుమీఁదను గ్రుద్దెద మూఢ నోరు
మూసికొనిపొమ్ము ప్రాణముల్ పోవకుండ
బ్రతికియుండినఁ జాలును పరువదేల?

సోమ — అవును 'ఉత్తగొడ్డున కఱపులచే'టను సామెతవిన్నదేకదా

తే॥ గీ॥ బొమ్మవ్రయ్యాలుసేసి హారమ్ముగా ధ
రింతు మోరక! యేలసామంతమిఁకను
వంటయింట్లోనచ్చు కుందేటిపగిదినైతి
వేల బీరమ్ము నీరమ్ము పాలుసేతు॥

(ఇద్దఱు రాజభటులతో వణిక్పతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి — (కుమారునితో) నిర్భాగ్యుఁడా! నీకీవాగ్వ్యయమేలరా? అరుగో! న్యాయమునుపరిపాలించు దాతలు వచ్చియున్నారు. అంతయును వారే విచారించుకొందురు. నీవూరకుండుము. (వస్తువులను గొన్నిటిని భుజంగరావుమీఁద రహస్యముగాఁ బడవైచి భటులతో) అయ్యా! అంతయు మీరేచూచుచుంటిరిగదా! నాకుమాతేఁ యంతఃపురమున నిద్రించుచుండఁగా గృహంబుసొచ్చి నగలను దొంగిలించి పైఁగా నాకుఱ్ఱవానితో నెట్లు పోట్లాడుచున్నాఁడో తమరేవిచారింపుఁడు.

భటు — (భుజంగరావు చేయిఁబట్టుకొని) రక్షకభటస్థానమునకు రమ్ము (అనిలాగికొని పోవుచున్నారు.) (నిష్క్రమింతురు.)

సోమ — తండ్రి! ఈభటులకేమయిన నాశపెట్టితివా?

వణి:— ఈ వ్యాజ్యమును మనపక్షము సేయించినచో నూటపదహారులు బహుమతి యిత్తునని వాగ్దత్తముచేసి సగముసూకలు ముందిచ్చితిని

సోమ — అంతటికే నొప్పుకొనిరా?

వణి — వారికింకను నాశయున్నది కాని కార్యాంతమున మఱొకమాటకూడ చెప్పి సంతోషపెట్టెదనంటిని.

సోమ — వాగ్ఘాటికల న్యాయవాదినేర్పఱచితిరా?

వణి — ఏర్పఱచితిని, మనభోజనానంతరము పోయి న్యాయవాదితో మాటలాడి రావలెను పోదముర మ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(బంధనాలయమునఁ బ్రథమద్వితీయరక్షకభటావృతుడై భుజంగరావు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భుజం — (జనాంతికముగా.)

సీ॥ పదిమందిహితులతోఁ బాటునుండెడినేను
నేరస్థులను గూడినెగడవలసె
నుద్యోగమును జేసి యూరిపెద్దలతోడఁ
గరగునాకీ వాత దెచ్చెనజుఁడు
ప్రాసాదములమీఁదఁ బండుచుండెడినేను
బంధనాలయమందుఁ గుందవలసె
నిష్టాన్నములదించు నెలమినుండెడినేను
మితభోజనముచేత మెలఁగవలసె॥

తే॥ గీ॥ సకటకాలంబు విపరీతమైనయపుడు
రాజుబంటును బంటులేరాజులౌట
కలుగుమనయత్నములచేతఁ గాదుబ్రహ్మ
వ్రాలుదప్పించుకొనుట యెవ్వారివశము॥

కేవలము విధి ప్రేరితమని మాత్రమెట్లు నిశ్చయింపఁగలము విధి వ్రాలుకూడఁదొలి జన్మమునందొనరించిన కర్మము ననుసరించియుండును అట్లు కాకున్న యెడల.

సీ॥ ఏనేఁడయాకాంత యేకాంతమునన్నుఁ
దనసెజ్జఁజేర్పఁగా దలఁచుఁనేఁడ
తలఁచెంబో యానాఁటఁ దనచెల్మికత్తెతో
సిగ్గది వెంటనే చెప్పనేఁడ
చెప్పెఁబో చెలియుంచుఁ జెప్పినంతనెయామె
తనస్నేహితకునన్నుఁ దార్పనేఁడ
తార్చెఁబో యంతమాత్రననేను నాసఖి
గృహమందుఁ జేరి రాఁగిల్లు నేఁడ॥
తే॥ గీ॥ రాఁగిమొందిననేమాయె రమణితోడ
నప్పుడప్పుడుకలియక యెప్పుడఁచటఁ
గాలమునుబుచ్చనేలనా కర్మవశము
చేతఁగాకున్న నీలాటి సేగియున్న॥

ఒక్కసారి నామనోహారిణి యిచ్చటికివచ్చి నాతో ముచ్చటించెదనని యాపెచే ద్రవ్యసహాయమును బొందిన రాజభటునితో నాకు రాత్రికడఁ గబురంపియున్నదికదా! ఆపెతో మాటలాడిన నామనోవ్యథ యంతయుఁ దీరుటయే కాక ముందీవ్యాజ్యమునుగూర్చి జరుపవలసినవిషయములుగూడఁ దెలియఁగలవు.

ఉ॥ ముద్దులగుమ్మతో ననుఁగు ముచ్చటలాడినఁ దాపమారెడున్
సుద్దులువల్కఁగా నెవ్యథ నుంతయునుండక సౌఖ్యమబ్బెడున్
ముద్దుఁగొనంగఁ గష్టములుబోవును గౌఁగిటఁజేర్చిన న్మహా
పద్దశవీడిపోయెడి నెబాసిఁకఁ జింతలనేలయిప్పుడున్॥

(తిరిగిచూచి) గల్లుగల్లుమను నందెలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది తప్పక నాయారవప్రాణము వచ్చుచుండవలయు. (తొంగిచూచి) నిజమే ఆపెయే వచ్చుచున్నది.

సీతా—(ప్రవేశించి విచారముతో)

తే॥ గీ॥ భర్మమందిరమందు నాప్రక్కమీఁద
నన్నుమ్మదనకేళినిఁ దేల్చియున్నభవిని

బంధనాలయమునఁ జూడవలసె నేడు
కటకటా! విధిదాటఁగాఁ గలరెజనులు॥

ఇచ్చటికివచ్చి ప్రాణేశున్నియవస్థను గన్నులారాఁ జూచినపిమ్మట నంతకుముందున్న మనోధీరతపోయి విచారమగ్నమగుచున్నది. నన్నూర్చికదా యీసుకుమారున కిట్టికష్టము సంభవించినది. మించినదానికేమిచేయఁగలము. నాయిష్టదేవతయగు నాహైమవతినిఁ బ్రార్థించెదనుగాక.

సీ॥ హేమదుర్గానాదు కామసుందరుదప్ప
బాఱఁదోలిననీకుఁ జీరలిత్తు
గిరిరాజతనయ నావరునికష్టముగట్టు
నెక్కించుమమ్మ నీకు మ్రొక్కులిడుదు
కామారినాప్రాణకాంతు నాపత్యము
ద్రముఁదాటజేసిన రవికెలిత్తు
గౌరినాదయితునికిలతఁ దీర్చుమునీకుఁ
బొడికుంకుమను దెచ్చి పూజసేతు!
తే॥ గీ॥ అంబనాప్రాణకాంతకానికి నడరుబాపు
మఖిలఫలములుదెచ్చి నీకర్పణంబు
సేతునాకుసంతోషంబు సేయుమంబ
సకలగుణపుష్పరోలంబ శైలజాంబ॥

ప్రథ—ఓయి! కడచినరాత్రిమనకుఁ దెల్పినప్రకారము సీతమ్మగారు వచ్చియున్నారు మనముకొంచెమావలికిఁ బోవుదమురమ్ము.

ద్వితీ—అవునురా మనకు జాలడబ్బుకూడ నిచ్చియున్నది. అటులనేబోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

సీతా—(భుజంగరావును సమీపించి విచారముతో.)

మలయమారుతరాగము—ఆటతాళము.

(సంభాషణము.)

అకటనీకీవికటమగుస్థితి। నమరఁజేసెనుగమలగర్భుఁడు

వికలమగునీహృదయమందున వెరపుఁగాంచకుమెడలుగష్టము॥
భుజం — చెలియనీముఖచంద్రబింబము తొలఁగఁజేసెను నాదుకష్టము
లలితమగునీమాటలనువిన। గ్లాని లేశము లేకపోయెను॥ చెలి॥
సీతా — నాథనీకొకన్యాయ్యవాదిని సమరగూర్చితిధనమునిచ్చితి
నాధనంబునుగొంచునాతఁడు నాకు వాగ్దానంబొసంగెను॥ నాధ॥
భుజం — ఏమివాగ్దానమును నాతండిచ్చెనో యది తెల్పవేసఖి
నామనోహరివ్యాజ్యవిషయ మదేమియగునని కబురుపంపెనె॥ ఏ॥
సీతా — కల్లతెఱఁగునుఁ బన్నియుండిన కారణంబున మనమగెల్తుము
ఎల్లిజరుగువిచారణంబునఁ దెల్లమౌనని చెప్పిపంపెను॥ క॥
భుజం — సాక్షులెవ్వరటంచునడిగిన సకియయేమని తెలిపియుంటివి
కక్షిదారులపన్నుగడ వ్యక్తంబుగాదని నేనెఱుంగుదు॥ సా॥
సీతా — నేనొకర్తను జెలులొకిద్దఱు నిజము సెప్పుట కొప్పుకొంటిమి
కానితండ్రికి నెడముకాఁగల కాలమిప్పటి కరుగుదెంచెను॥ నే॥
భుజం — లోకనిందకుఁ బాత్రురాలవు కాకయుండుము నాదుకర్ణముః
నాకుఁదప్పదు గాననేనది న్యాయ్యవిధినను భవమునొందెద॥లో॥
సీతా — లోకనిందయుఁ బ్రాణహానియు లోనుగాఁగల వానినెన్నఁడు
సాకుఁగొనుచు మనోహరాంగునిఁ జాలకష్టముపాలుసేతునె॥లో॥
భుజం — స్నేహలక్షణమన్ననిదియె చెలియనేటికిఁదెలిసికొంటిని
రాహుముక్తశశాంకవదన పరామృశించితివెంతయుహాఁకము॥ సే॥
సీతా — (తిరిగిచూచి) నాయకా ! ఎవ్వరో యొక రాజస్థానాధికారియి టువచ్చు చున్నట్లున్నది. నేనిచ్చటనుండుటంత యుచితము కాదు. నేను బోయివత్తునా?
భుజం — అవును నిజమే నీవిఁకఁబొమ్ము వీలయినప్పుడెల్ల నీముఖదర్శన భాగ్యము నాపై వెదజల్లుచుండుము.
సీతా — చిత్తమట్లేయొనరింతును (నిష్క్రమించుచున్నది)
భుజం — (జనాంతికముగా)

ఉ॥ వచ్చినవాఁడువచ్చె నిఁకఁబంకజనేత్రిను బోయకుండునా
కచ్ఛపలాక్షి యెంతయు సహాయము సేయుదునంచుఁ జెప్పెనే
నిచ్చటఁగుండ నేల యిదియెట్టులు గల్పితనేరమాత్తుచేఁ
జెచ్చెరఁగొట్టివేయుదురు చేడెనుగూడెదఁ జింతవీడెదన్॥

భ్రాంతియేకాని భావికాలము నెవరునిర్ణయింపఁగలరు?

తే॥ గీ॥ ఎట్టికాలంబునకు నెద్దియేవిధాన
జరుగవలెనో యది సతంబు జరుగుఁగాని
మనుజు లనుకొన్నయటు లేదియునునొకప్పు
డేనిఁ గాఁజాల దవనినెందేనిఁగాని॥

ప్రధ — (ప్రవేశించి) భుజంగరావుగారు మీ వ్యాజ్య విచారణదినము నేడే. తమరిని "న్యాయస్థానమునకుఁ గొనిర"మ్మని ప్రభువుగారి యుత్తరువైనది (తాళముతీయుట నభినయించి యతనిని భటుఁడు వెంటఁగొనిపోవుచున్నాఁడు.) (నిష్క్రమింతురు)

— గద్య —

ఇతి శ్రీమత్కాశినాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁదృతీయాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

చతుర్థాంకము.

న్యాయస్థానము.

(రాజును, డంబాచారి ఉత్తమరావను న్యాయవాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—సేవకా! వణిక్పతిని భుజంగరావును బిలువుము.

సేవ—చిత్తము. (మూడుసారులు పిలుచును.)

వణి—(ప్రవేశించి) దణ్ణములండీ

రాజు—ప్రమాణము చేయించవోయ్.

సేవ—దేవుని యెదుట ప్రమాణముచేసి అంతయు నిజముచెప్పెదను. అబద్ధమేమియును జెప్పను. (అని వణిక్పతిచే ననిపించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

వణి—అయ్యా వణిక్పతండి.

రాజు—నీతండ్రిపేరేమి?

వణి—పేరిసెట్టి.

రాజు—నీవ్యాజ్యమేమిటి?

వణి—అయ్యా! యీ శు ॥ బుధవారమునాడు రాత్రి 12 గంటల వేళ భుజంగరావు నాగృహములో దొంగతనమునకై ప్రవేశించి మేమందరమును గాఢముగా నిద్రించుచుండఁగా పూర్ణాభరణ భూషితయైన నాకుమార్తెయగు సీతారత్నము మెడలోని బంగరు కంటెయుఁ గాసులపేరు, సంగ్రహించుకొని పారిపోవుచుండఁగా మాకుఱ్ఱది మెలుకువగాంచి కేకలుపెట్టినది. అప్పుడు నాకుమారుఁ

డగు సోమయ్య నిద్రలోఁ ద్రుళ్లిపడిలేచి వానినిఁ బట్టుకొనెను. నేను రక్షకభటాలయమునకేగి యచ్చటి యధిపతితోఁ జెప్పితిని వారిద్దరుభటులను నావెంటబంపినపుడా భటులు నాగృహమందు నాకుమారునితో వివదించుచున్న భుజంగరావును బట్టుకొని యత సియొద్దనున్న నగలతోఁ దమవెంటఁ గొనిపోయి కొట్టులోనుంచిరి. న్యాయప్రభువులరగు తమరు విమర్శించి దోషియగు భుజంగరావు నుశిక్షించి నాసొత్తును నాకిప్పించఁగోరెదను.

ఉత్త—భుజంగరావు మీ యింటిలోఁ బ్రవేశించునప్పుడు చూచి యుంటివా?

వణి—లేదు.

ఉ—నగలను నీకుమార్తె మెడలోనుండి తీసుకొనుచుండఁగా నామె కాని నీవుకాని మఱియెవ్వరుకాని చూచి యుండిరా.

వణి—నేను చూడలేదు నాకుమార్తెఁ చూచి కేకలుపెట్టినది.

రాజు—నీకుసాక్షులెవరు

వణి—సీతారత్నము, సోమయ్య, రంగిసెట్టి.

రాజు—సేవకా! సీతారత్నమును పిలువుము,

సేవ—(ముమ్మారు కేకలిడి సీతారత్నమును పిలిచి వెంట గొనివచ్చి ప్రమాణము చేయించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

సీతా—సీతారత్నము

రాజు—నీభర్తపేరేమి?

సీతా—భుజం, రామస్వామి.

రాజు—భుజం రామస్వామియా?

సీతా—కాదు రామస్వామి.

రాజు—అటులనా? సరే మంచిది. నీవు భుజంగరావునెఱుగుదువా?

సీతా—ఎఱుగుదును.

రాజు—అతఁడు మీయింటికిఁ దొంగతనమునకై ప్రవేశించినాఁడా?

సీతా—లేదు.

రాజు—నీమెడనుండి నగలుతీసుకొనుచుండఁగాఁ గేకలు బెట్టితివా?

సీతా—లేదు.

డంబా—నీవివాహసమయమందు నీకేమేమి నగలుపెట్టినారు?

సీతా—కంఠి, కాసులు, వడ్డాణము, పోచీలు, కాళ్ళజతలు, చేతిజతలు, నిచ్చినారు. మఱికొంతరొక్కమిచ్చినారు.

డంబా—అవియన్నియును నిప్పుడు నీకడనున్నవా?

సీతా—కంఠి, కాసులు, రొక్కము నాయొద్దలేవు.

డంబా—ఏమయినవి?

సీతా—రొక్కము నాకియ్యలేదు కంఠి, కాసులు మాతండ్రిగారుతీసుకున్నారు.

డంబా—ఎప్పుడు.

సీతా—వారముదినములయినది.

డంబా—భుజంగరావు దొంగతనము చేసినాడని చెప్పుటకు భయమగుచున్నదా?

సీతా—భయమేయగుచున్నది.

డంబా—(కూర్చుండును)

రాజు—ఏమయ్యా! ఉత్తమరావుగారు నేరస్థునిపక్షమున మీరేమైన నడుగుదురా?

ఉత్త—చిత్తము. (సాక్షితో) మీనాయనగారు నీకంఠియు, గాసుల నెందుకుఁ దీసికొనిరి?

సీతా—నాకుఁ దెలియదు.

ఉ—భుంగరావు దొంగతనముచేయ వచ్చినాఁడనుటకు భయమగుచున్నదంటివే అదేల?

సీతా—అనృతమగుటవలన

ఉ—నీవు రామస్వామిని వివాహమాడుట కంగీకరించితివా?

సీతా—లేదు.

ఉ—అట్టిచో వివాహమెట్లయినది?
సీతా—నాతండ్రిగారు బలవంతముగఁ జేసినారు.
ఉ—నీతల్లియు సోదరుఁడు నొప్పుకొనిరా?
సీతా—లేదు
ఉ—చాలునింకఁబొమ్ము
రాజు—సేవకా సోమయ్యనుపిలిచి ప్రమాణము సేయించుము
సేవ—చిత్తము (ముసల్మానుపిలిచి సోమయ్యచేఁ బ్రమాణముసేయించును.)
రాజు—నీపేరేమి?
సోమ—సోమయ్య.
రాజు—నీతండ్రియెవరు ?
సోమ—వణిక్పతి.
రాజు—నీవయస్సెంత ?
సోమ—25 ఏండ్లు.
రాజు—డంబాచారిగారు ! అడగండి?
డంబా—భుజంగరావు నెఱుఁగుదువా?
సోమ—ఎఱుగుదును
డంబా—నీతండ్రి యితనిపైఁ దెచ్చిన వ్యాజ్యమునుగూర్చి నీకేమి తెలియును.
సోమ—ఇతఁడు గీ బుధవారమునాడు రాత్రివేళ మాయింటిలోఁ జొరబడి నాచెలియలిమెడలోని కంఠియుఁ గాసులపేరును దీసుకొని పోవుచుండఁగా నేనుపట్టుకొని మాతండ్రిని పిలిచితిని ఆయనరాజభటులను పిలుచుకొనివచ్చి వారికి భుజంగరావు నొప్పగించి యీ వ్యాజ్యము తెచ్చినాడు.
డంబా—(కూర్చుండును)
రాజు—ఉత్తమరావుగారు కానియ్యండి,
ఉ—నగలను నీచెల్లెలిమెడలోనుండి తీసికొనుచుండగా నీవుచూచితివా

సోమ—లేదు. తీసికొని పాఱిపోవుచుండగాఁ జూచితిని.
ఉ—నీకును భుజంగరావునకును విరోధమున్నదా?
సోమ—ఉన్నది.
ఉ—ఎందువలన?
సోమ — ఊరకయే.
ఉ—ఎవరెవరికి?
సోమ—నాకును నాతలిదండ్రులకును నతనియెడల విరోధమే.
ఉ—నీచెలియలిని రామస్వామికిచ్చుటకు నీవిష్టపడియుంటివా?
సోమ — లేదు.
ఉ—అతనినిఁ జేసికొనుటకామె యిష్టపడినదా?
సోమ — లేదు.
ఉ—చాలునిఁకబొమ్ము.
రాజు—సేవకా! రంగిసెట్టినిఁబిలిచి ప్రమాణము సేయింపుము
సేవ—చిత్తము. (అట్లుసేయును)
రాజు—నీపేరేమి?
రంగి—నాపేరు రంగిసెట్టి.
రాజు—నీతండ్రిపేరేమి?
రంగి—అబద్ధాలు.
రాజు—నీకెన్ని యేండ్లు.
రంగి—నలుబది సంవత్సరములు.
రాజు—డంబాచారిగారు! ప్రశ్నింపుఁడు.
డంబా—నేరస్థుని యెఱుఁగుదువా?
రంగి—ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎంతకాలమునుండి యెఱుఁగుదువు?
రంగి—చిన్నప్పటినుండి ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎట్లెఱుఁగుదువు.
రంగి—అయ్యో! ఒకయ్యూరివారమేకా.

డంబా—ఇతనిగుణమెటువంటిది.

రంగి—వాఁడు మంచివాఁడే కాని చిన్నప్పటినుండి గూఁ బొంగరమో తులును, పోకిరిసహవాసము కలఁవాడును.

డంబా-వారముదినములక్రిందట నితఁడేమి చేసినాఁడో నీకు తెలునునా?

రంగి—మావణిక్ప్రతిగారియింట్లో నగలెత్తుకొనిపోయినాడని అన్నారు. కాని నాకళ్ళతో నేను చూడలేదు, పాపపుమాటలెక్కడ చెప్పుదును.

డంబా—ఎత్తుకొనిపోయిన దెవరనియన్నారు?

రంగి—భుజంగరావనియే అన్నారు.

డంబా—(కూర్చుండును.)

ఉత్త—(లేచి) భుజంగరావని యెవరన్నారు?

రంగి—అందఱున్నారు.

ఉ—అందఱనఁగా నెవరు?

రంగి—వణిక్ప్రతివారందఱు నన్నారు.

ఉ—వణిక్ప్రతి యింటివి శేషముఁ లింకేమయినా నీకుఁ దెలునునా?

రంగి—అ. అ. అ. అబ్బె రామ రామ. మనవంటివారను కోఁదగనివి యెందుకులెండి పాపము పుణ్యము భగవంతుఁడికి తెలియవలెను.

రాజు—నవ్వకూడదు తెలిసిన నిజమంతయుఁ జెప్పుము. లేకున్న నిన్ను శిక్షించెదను.

రంగి—(భయముతో) చిత్తము చిత్తము.

ఉ—తెలునునా? తెలియదా?

రంగి—అంటారుకాని నాకు తెలియదు.

ఉ—ఏమనియంటారు?

రంగి—ఆపిల్లకు వీడికి సంబంధమున్నదని.

ఉ—చాలునుఁబోమ్ము (కూర్చుండును.)

డంబా—(లేచి) న్యాయాధిపా! ఈదొంగతనము జరిగినసమయము నడురేయియయి యున్నది అట్టిపనికి సాక్ష్యము విరివిగా దొరక

ట యసంభవము మూడవసాక్షియగు రంగిసెట్టి చెప్పినదానినిఁ బట్టియు నేరస్తుని ముఖవైఖరినిఁబట్టియు నితఁడీ దొంగతనమును చేసియుండెననుట కెంతమాత్రమును సందేహము కనుపించదు. రక్షకభటులు వణిక్పతియింటిలో భుజంగరావును బట్టుకొనినపుడు చౌర్యధన మతనియొద్దనే యున్నట్లు వారు తమ న్యాయస్థానమునకుఁ బంపినకాగితమునుబట్టి స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నది. ఇతఁడు మున్నే నేకపర్యాయము లిట్టి వ్యాజ్యములలో న్యాయస్థానమున కెక్కి యున్నాఁడు. వీని దౌర్జన్యమునుబట్టి నిజముగా నెఱిఁగిన దానినిఁ గూడఁ బలకరనుగారణముచేత గొందఱుసాక్షులను మేము వదులుకొని యుంటిమి. రుజువుకాకపోయినను న్యాయాధిపతుల స్వాభిప్రాయమునుబట్టి న్యాయాధిపతులు నేరస్థులను శిక్షింపవచ్చునని శాస్త్రము యొప్పుచున్నది. వీని నిప్పుడు శిక్షింపక విడిచిన యెడల ననేకమంది జనులకుఁ గష్టములు సంభవించును. గావున జనసౌఖ్యార్థమై ధర్మాధ్యక్షుఁడగు వీనిని శిక్షింపవలయునని నేరాపాదకుఁడు తమయొక్క ఘనమును గూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

ఉత్త—(లేఁచి) న్యాయాధిపా! ఇది కేవలము కల్పిత వ్యాజ్యమైయున్నది. మొదటిసాక్షియొక్క వాఙ్మూలమునుబట్టి యీవిషయమును దేవరవారు విస్పష్టముగాఁ దెలిసికొని యుందురు. రెండవసాక్షి చెప్పినప్రకారము నేరాపాదకుని కుటుంబములోని వారందరికిని నేరస్థునియందు విరోధమున్నట్లు తెల్లమయినది. ఆ విరోధకారణ మతఁడు సిగ్గుచే జెప్పకపోయినను మూడవసాక్షి వాఙ్మూలముయొక్క చివరభాగమునుబట్టి విశదమగుచున్నది. అట్టి విరోధముచేత నీవ్యాజ్యమును గల్పించి యుండవలయునే కాని యిది యథార్థముగా జరిగియుండలేదు. రక్షకభటులచేఁ బంపఁబడినవిచారణాంశములను నమ్మఁగూడదని తగు హేతువులనుబట్టి దొరతనమువారు శాసించి యున్నారు. ఈ నేరము జరుగుచుండఁగా స్వయముగా

జూచినట్లొక సాక్షియుఁ జెప్పియుండలేదు. ఈనిష్ఫలమగు కల్లోలమునకు వణిక్పతియే కారకుఁడు. ఏమన—ఈడువచ్చియున్న తనకొమార్తెకననుకూల దాంపత్యము సంభవింపజేయుటయే. కాఁబట్టి న్యాయవిమర్శకులగు ప్రభువులు, నిర్దోషియగు భుజంగరావుపై వణిక్పతి విరోధ భావముతోఁ దెచ్చిన యీకల్పిత నేరమును దగ్గించి పరువునకు నష్టమును గలుగజేసినందునకు వణిక్పతిని శిక్షించి యతనివలన భుజంగరావునకుఁ గొంతధనము నిప్పించవలయునని తమయొక్క ఘనతనుగూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు—భుజంగరావు! నీపయిని దాఁబడిన యీవ్యాజ్యమునకు నీవేమిసమాధానమును జెప్పుకొనియెదవు?

భుజం—అయ్యా! యీచెప్పెడి నేరమును నేనెన్నడును చేసి యుండలేదు. నాకేమియును దెలియదు. ఇది కేవలము కల్పితము. కంఠియుఁ గానులును నాపైఁ బడవైచి రక్షకభటులను మంచిమాటఁ జేసికొని నన్నిట్లు వణిక్పతి యగౌరవము చేసినాడు. ఆసొత్తుసు వణిక్పతియే తీసుకొనినట్లు మొదటి సాక్ష్యమువలన రుజువు కాబడినది. నేను నిర్దోషిని. నన్నురక్షింపవలయును. యింతకంటె నేను జెప్పుకొనునదేమియును లేదు.

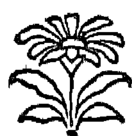
రాజు—ఈవ్యాజ్యములోని సాక్షులవలన నేరమెంతమాత్రమును రుజువుచేయబడి యుండలేదు. మొదటిసాక్షి భర్తపేరు చెప్పుటలోజరిగిన పొరబాటునుబట్టియు, రెండవసాక్షి నేరస్థునియందు దమకుటుంబములోఁ నందఱికిని నిష్కారణవైర మున్నదనుటను బట్టియు మూడవసాక్షి స్పష్టముగా నొప్పుకొనుటను బట్టియు వణిక్పతి కుమార్తెకును భుజంగరావునకు సంబంధ మున్నదని స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నది. ఆగుట్టును బయిటఁబెట్టుకొనినచో మర్యాద భంగమగుననియు తటస్థముగా నూరకొనుటకు మనసొప్పకయు

నీ నేరమును గల్పించినట్లు నాకుస్పష్టముగాకన్పడుచున్నది. దొంగతనపునేరమందు భుజంగరావు నిర్దోషియని నమ్మితిమి. ఇకముందెన్నడును నీట్టికల్పిత నేరమును దేకుండుటకై వణిక్పతిని మందలించుచు వ్యాజ్యమును దగ్గించడమైనది.

(సభ్యులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁ జతుర్థాంకము.

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

పంచమాంకము.

(వణిక్పతియుఁ, గుమారుండును ప్రవేశించుచున్నారు)

సోమ—జనకా! రక్షకభటులకు సగముద్రవ్యము నిచ్చియుంటిమి. వారిందున మనకేమి సాయమును సేయలేదు. కావునఁ దక్కిన ధన మియ్యకుము.

వణి—అదికూడ నామరుసటి దినముననే తీసికొనినారు.

సోమ—మనమనుకొన్న కార్యము ఫలించకపోఁగా నిష్కారణము భటులుడబ్బుకాఁజేసినారే! దీనివలన మనకవమానము తప్పమఱేమియుఁ గలుగలేదు. మొదలక యూరకొనిన చక్కఁగానుండెడిది.

వణి—వారికిచ్చినది దండుగయే కాదు. ఏమన, వారికధికారమున్నంత వరకొక్క దినము కొట్టులో వేసినారుకదా? ఇంక పరాభవమా? అదిస్వయముగాఁ దెచ్చుకొనినదే. ఆ చండాలపుముండ నెన్నఁడు సాక్ష్యమునకు దెచ్చితిమో నాఁడే యవమానము వచ్చినది. ఛీ! దాని మొగమును జూడరాదు. నేనింటికి రాను ఎచ్చటికేనిఁబోయెదను.

(నడుచుచున్నాఁడు)

సోమ—(పట్టుకొని) ఎక్కడికేగెదరు. ఇంటికిరండు మాయమ్మగారితో జెప్పిపోవచ్చును. (అనిలాగికొనిపోవును) (నిష్క్రమింతురు)

(వణిక్పతిగృహము.)

(వణిక్పతియు, గమలాంబయు, గుమారుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

కమ—నాథా! కావలయునని తెచ్చుకొనిన దానికిప్పుడు విచారపడిన నేమిలాభము. భూలోకమునఁ బుట్టినతరువాత సహజముగాఁ గలు

గుచుండెడు కష్టసుఖములు. ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలును మనుష్యజాతికిఁ గాక కింకెవరికి సంభవించగలవు. శుద్ధమూర్ఖముపహించి యా డపిల్లను న్యాయసభకు సాక్ష్యమునిమిత్త మీడ్చుకొని పోయి యుంటిరి. ఆకురఁనిర్భాగ్యురాలు, వ్యవహారములు తెలిసిన మగ వారివలె నసత్యములుపలికి నిర్వహించుకొనఁగలదా? న్యాయాధి పతులను జూచినతోడనే దానికి యొడలు కంపమెత్తినదట. ఆ భ యోత్పాతముచేత నిజము వెలుపలఁ బెట్టినది. మీ రావిషయ మున కభిమానపడి కుమారిక బుద్ధిపూర్వకముగా మీకెగ్గుగావిం చినదని తలంచి "యింటనుండి లేచిపోయెద" ననుట మంచిది కాదు. ఎచ్చటికిఁ బోయెదరు ? ఊరకుండుడు.

వణి—ఎచ్చటికిఁ బోయెదనా? పెద్దయేటిలోనికి, చెప్పెదనువినుము.

సీ॥ కాశికాపురిఁ జేరి గంగానదీస్నాన
మును జేసి విశ్వేశ్వరుని భజించి
రామేశ్వరముబోయి రామసేతుస్నాన
మును జేసి రామలింగని భజించి
శ్రీపర్వతమునకుఁ జేరి పాతాళగం
గనుమున్గి మల్లికార్జును భజించి
వరకాళహస్తి సువర్ణముఖినిమున్గి
కాళహస్తీశునిఁ గనిభజించి
తే॥ గీ॥ ఎచ్చటేనియు వసియింతు నేమిఫలము
పరువువిడనాడినట్టి యీబ్రతుకువలన
నిహములేకున్న స్వర్గలోకైక సుఖము
గలుగుఁగావునఁ బోనిమ్ము కాంతనన్ను॥

కమ—సర్వమెఱిఁగినయట్టి మీకు మేము, చెప్పెడిపాటివారము కాక పోయినను నామనవినిఁగూడ నించుకంత యాలకింపుడు. సంసా రభారకర్తలగు మీరే యట్లు తలంచినచో మీతోడిదియే లోక మనియెంచుకొలవలసిన నేనుమాత్ర మిచ్చటనేలయుండవలయును.

నేనున్నవచ్చెదను. నన్నుఁగూడఁ గొనిపొండు. మీకొమరులీ సంసారభారమును వహింతురు.

సోమ.—ముక్కుపచ్చలారని కుట్టిపిశాచముపైనఁ గోపము వహించి యిట్టి యనార్యకార్యమును సేయదలంచుట మీ కుచితముగాదు. ఆకువిల్ల యసూరనిన మనకుఁ జయమును కాదు. ఇతరులెంత కఠినమునను కొన్నను తల్లిదండ్రులుమాత్రము గుటుక్కున దిగమ్రింగి తనపుత్రికామణినిఁ గడుపులోఁ బెట్టుకొనవలయును. లోకమున కెల్లమూఖుఁడయిన స్వకుక్షి పరాయణుఁడు దక్క తక్కొరులు మీ వలె నిట్లుసేయరు.

ఉ॥ అల్లునిమీఁదఁ గోపమున నంగలుసాచును నచ్చటచ్చటన్
జెల్లని కోపతాపమున సిగ్గునుబోవిడి లేనిపోనివా
కల్లలుబల్కుమూర్ఖువలెఁగాక మనంబునశాంతిఁగాంచిమీ
పిల్లనుగడ్పులోననిడి ప్రేమనుజూపుట యుక్తమౌఁజుఁడీ॥

ఒకవేళ లోపమెయున్నచో.

తే॥ గీ॥ కుఱ్ఱదానినిఁబిలిపించి కోపగించి
బుద్ధిసెప్పకమీరిట్లు పోదుమంచు
వెడలనేటికినేఁబోయి పిలిచితెత్తుఁ
దప్పునైచుముకొమిరె పైదయవహించి॥

వణి—(తనలో) "కడుపుఁజించుకొనినఁ గాళ్లపయిఁబడు" నన్నట్లునా కడుపునఁ బుట్టినపిల్లను రట్టుకెట్టుట నాకు నిజముగనే ధర్మముకాదు. కావునఁబిలిపించి మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశముగా.)

తే॥ గీ॥ కులఁపుమర్యాదనుంజెడఁ గొట్టినట్టి
మూర్ఖురాలినిఁగొనిరమ్ము పొమ్ముతగుచి
వాట్లఁబెట్టెదనిఁకబుద్ధి వచ్చునేమొ
యిదియుపినకున్న నిలువెడలెదనునేను॥

సోమ—చిత్తము అటులనే సేతును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కమ—(భర్తతో) మీరనినట్లు దానియందు లోపమున్న మాటవా

స్తవమే యనుకొనుఁడు. దానినిఁ బయల్పఱచినలోపము మనకుఁగా
దా? పిల్లదానినిఁ భయపెట్టక నెమ్మదిగా మందలింపుఁడు.

వణి—పిచ్చిదానా! నాకుమాత్రము మనస్సులో లేదనుకొంటివా యే
మే? నెమ్మదిగానే మందలింతును లెమ్ము. ఊరక కళ్ళుఁబళ్ళు బెదరిం
తునే కాని తిట్టుదుననుకొంటివా కొట్టుదుననుకొంటివా?

సీతా—(ప్రవేశించి) తండ్రీ నమస్కారము నాకేమి సెలవు?

వణి—(తనలో) కొంచెము కోపభావమును సూపవలయును. (ప్రకా
శముగా.)

ఉ॥ ఓసియభాగ్యురాల! చలమూనికులంబునఁ జేటుఁ దెచ్చితే
దోసఁపుఁగృత్యముల్ సలిపి దుందుడుకింతయొనర్చితౌర, ము
వ్వీసము నాదుతప్పునొక వీసము నీదగు తప్పితంబునుల్
జేసియిటుల్ పరాభవము సేగిలభించెఁ గతంబిఁ కేటికిల్ ॥

తే॥ గీ॥ ఇంక నేనియుఁ దగురీతి నింటికడను
మంచివర్తనమునఁ జరియించితేని
మేలు కాక యథాస్థితి మెలఁగితేని
నిన్ను వెడలింతు నెందేని నేనుఁబోదు॥

సీతా—మీరంతగాఁ గినియుటకే నొనరించిన యకృత్యమేమియును లే
దు. నేనింటనుండుటయే కష్టముగాఁదోఁచినచో నెచటికేనిఁబోయి
వీలయినబ్రతికెదను. లేనిచో మడిసెదను. ఇంతభారము వహింపఁ
నేటికి?

వణి—పసువుగలదయింటఁబుట్టి వ్యభిచరించుట సుకృతమా? న్యాయస
భయందు దండ్రినిఁబరాభవించుట యుచితమా? రెంటిలో నేది
నీకుచితమనితోఁచినది.

సీతా—పతితోఁగలియుట వ్యభిచారమును గాదు. నిజమును బల్కుట
నిను పరాభవించుటయును గాదు.

వణి—అగ్నిసాక్షిగ వివాహముఁ జేసికొన్న భర్తయుండఁగా నెవ్వఁడో
త్రాష్టుడు నీకుభర్తయగునా? ఆహా! ఎంతయవివేకముగానున్నది.

పంచమాంకము.

సీతా—అవును ఇందు విపరీతమేమున్నది. మనస్స్ఫూర్తిగ నేను వరించిన పురుషుఁడు నాకు భర్తయగును గాని నాకిష్టము లేనిదే దారముగట్టిన మఱియొకండెట్లు కాఁగలఁడు.

వణి—అయిన నీవేమని యెదవు.

సీతా—ఇందేమియు దోసము లేదని యెదను.

వణి—ప్రప్రథమస్వీకృతుఁడుండగా మఱియొకనిఁగూడుట తప్పేలకాదు?

సీతా—చెప్పెదను వినుము,

సీ॥ తొల్త విఘ్నేశు చేదోయి జిక్కనలచ్చి
వైకుంఠవాసుఁ జేఁ బట్టెనెట్లు
అజపాతమును బెండ్లి యైన గాంధారియా
ధృతరాష్ట్రు పాణిగ్రహించెనెట్లు
అర్కప్రసాదంబు నందినయా కుంతి
పాండురాజును గూడి బరగెనెట్లు
మొదట స్వయంవరంబునఁ బార్థునకుఁ దక్క
ద్రౌపది యేవురిఁ దగిలెనెట్లు॥

తే॥ గీ॥ వారలందఱును బతివ్రతలటంచు
మూడులోకంబులను గీర్తిఁ బొందలేదె
తెలిసి తెలియని యూహఁ బుంశ్చలియటంచు
బలుకఁ జెల్లునె నీయట్టివారలకట॥

చ॥ పడఁతికి మానసం బెవరిపైఁ బ్రసరించునొ తొల్తనట్టి యా
తఁడు ధవుఁడౌనుగాక తలిదండ్రుల ప్రేరణచేతఁ గన్యకున్
మెడకొక త్రాడుగట్టి బలిమిన్ గులకాంతయటన్నఁ జెల్లునే
వెడఁగుఁదనంబుగాక నయవేదులకీగతి బుద్ధిపుట్టునే॥

తే॥గీ॥ సేవరించునల భుజంగరావు నాకు
భర్తయగుఁ గాని యాదేబె భర్తకాఁడు
హితమయేనియు నన్నుంచు డింటలేద
యేనిపో యెదనింకెటకేని యేను॥ (సిమ్ప్రి)

వణి—(తనలో) చాలునీకేబుద్ధివచ్చినది. నాకుమాత్రమేకాక లోక
ములోని తల్లిదండ్రులందఱికిని మంచినడత నేర్పినది ఉదాహరణ
పూర్వకముగా జెప్పుచున్నప్పు డెవ్వరు కాదనఁగలరు ఇంతకునీయా
డుపాండ్రుకు విద్యాబలము హెచ్చినకొలఁదిని నిట్టిమందమతుల్లు
పుట్టుచున్నవి (భార్యతోఁ బ్రకాశముగా)

చ॥ తెలివియొకింత లేక సుదతీమణి కిష్టములేనివానిఁ బెం
డ్లి యొనరించినందుకుఁ గడిందివిచారము సంభవించె నెం
దులకిఁక లేసిపోనివని? తోయజనేత్ర! కుటుంబభారముల్
దొలఁగి వనాంతరంబున ననూన తపంబొనరించుటొప్పగున్॥

కమ—అవును, మనకీ సంసారసంబంధము విడచుటయే యుచితమ్మని
నాకునుదోఁచెడిని

చ॥ వనమునకేగనేల యొకపంచను గూర్చుని రామ రామ యం
చనుకొని కాలముల్గడపి యాకసిగందుల చేతిమీఁదుగాఁ
దనువుల దాటవేసి సుఖదంబగు నిర్జరలోక సౌఖ్యముల్
గనుటుచితంబు, నాథ! ననుఁగాదన కిష్టమొసంగఁ గాఁదగున్॥

వణి—అటులనేకానిమ్ము

మత్తకోకిల॥ భూతలంబునఁ దల్లిదండ్రులు పుత్రికాహితుఁడౌ వరున్
జేతనావిధిఁ గూర్చుటొప్పగు శ్రేయముల్ గనుబుద్ధితో
నీతలోదరి యట్టులేరును నెప్పుడుల్ గనకుండఁగన్
జాతకంబిడు గాతమీశుఁడు సత్ప్రసాహితవృత్తితోన్॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరప్రహసన
నంబునఁ బంచమాంకము
సంపూర్ణము

